

Marte Frøyhaug

Du er hva du spiser

En kvalitativ studie av symbolske og sosiale grenser med utgangspunkt i grønne matpraksiser i norsk middelklasse

Masteroppgave i Lektor i samfunnsfag

Veileder: Brita Bungum

Juni 2020

Marte Frøyhaug

Du er hva du spiser

En kvalitativ studie av symbolske og sosiale grenser
med utgangspunkt i grønne matpraksiser i norsk
middelklasse

Masteroppgave i Lektor i samfunnsfag
Veileder: Brita Bungum
Juni 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøker jeg hvordan moral-kulturelle matpraksiser kan skape grunnlaget for symbolske grenser – diskursive vurderinger og kategoriseringer av andres holdninger og praksiser knyttet til mat og klimaengasjement. Analysen er basert på kvalitative intervjuer, både individuelle og i gruppeform, med mennesker som bevisst reduserer eller utelukker kjøtt fra sitt kosthold av hensyn til miljøvern – de har det som kan kalles en *grønn matpraksis*. Med unntak av én, har alle informantene utdanning på høyere nivå og flere av informantene beskriver seg selv som tilhørende middelklassen.

Analysen viser hvilke kulturelle og moralske kriterier som ligger til grunn for hvordan informantene vurderer seg selv og sin gruppe av likesinnede miljøvernsinteresserte med en grønn matpraksis, og «de andre» med negative holdninger til miljøvern og en kjøttrik matpraksis. Disse vurderingene og assosiasjonene er kategorisert som «oss» eller «dem» og fremstilles i figurer som diskuteres i analysen. Jeg finner også at informantene omtaler en grønn matpraksis som en kilde til status, samtidig som informantenes assosiasjoner koblet til det å spise grønt korresponderer med en livsstil og smak som er «typisk» for de øvre sosiale lag. Studien indikerer også at holdninger til miljøvern og matpraksiser har betydning for hvordan informantene navigerer i det sosiale landskapet. Dette illustrerer hvordan symbolske grenser kan manifestere seg i sosial avstand. I forlengelsen av dette diskuteres relasjonen mellom symbolske og sosiale grenser og jeg identifiserer flere prosesser som kan kobles til reproduksjonen av sosiale grenser, i betydningen klasseinndeling. Studien avdekker også en generell ambivalens mot å komme med «ovenfra og ned»-vurderinger av andre. Denne mostanden virker å stamme fra internaliserte anti-hierarkiske holdninger, og et ønske om å ikke fremstå elitistisk. Dette kan forstås i lys av likhetsidealer i det norske samfunnet og hvordan de påvirker symbolske gresedragninger relatert til matpraksiser og miljøvernengasjement.

Abstract

In this master's thesis I investigate how moral and cultural food practices can create a basis for symbolic boundaries – discursive evaluations and categorization of other people's attitudes and practices towards food and environmental protection. The analysis is based on qualitative interviews, both individual and in group, with people that reduce their meat consumption or eliminate meat from their diet to reduce their climate footprint. They have what can be called a *green food practice*. All but one informant have higher education and several informants describe themselves as members of the middle class.

In the analysis I show which cultural and moral criteria the informants use to evaluate themselves and their group of likeminded environmental activists with a green food practices, and “the others” with negative attitudes towards environmental protection and a high consumption of meat. All the relevant evaluations and associations in the interview material are categorized as either “us” or “them”. These categories are illustrated in figures and discussed in the analysis. Furthermore, I find that the informants talk about a green food practice as a source of status. Some of the informants' associations linked eating green with a lifestyle and taste that's “typical” for the upper middle class. The study also indicates that attitudes towards meat consumption and food practice have an effect on how the informants navigate in the social landscape. This shows how symbolic boundaries can manifest themselves in social distance. In addition to this I discuss the link between symbolic and social boundaries, and I identify several processes that promote reproduction of social boundaries, in this case class stratification. The thesis uncovers a general ambivalence against negative or hierarchical evaluations of others. This reluctance seems to stem from internalized anti-hierarchical attitudes, and a desire to not be perceived as elitist. This can be understood in light of equality and egalitarian values in the Norwegian society, and how they affect symbolic boundaries related to food practices and environmental activism.

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten av fem år på lektorutdanningen i samfunnsfag ved NTNU i Trondheim. Min tid ved NTNU har vært full av spennende faglige utfordringer og personlig vekst, og det er med en blanding sorg og glede jeg nå lukker dette kapittelet. Før jeg kommer så langt, vil jeg benytte anledningen til å takke de mange støttespillerne som har vært der for meg underveis i masterskrivingen.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Brita Bungum for gode faglige diskusjoner og råd, og konstruktive tilbakemeldinger på masteroppgaven. Takk for at du har vært tilgjengelig og fleksibel, og gitt meg trygghet i skriveprosessen.

En stor takk må også rettest til mine informanter. Uten dere ville det ikke blitt noen oppgave. Takk for at dere stilte opp og satte av tid til å dele av deres opplevelser og refleksjoner. Det setter jeg stor pris på.

Takk til venner og familie som har heiet på meg og gitt meg sosiale pusterom i en stressende tid. En spesielt stor takk til Rebekka Aarskog for kreative innspill, faglige diskusjoner og motiverende samtaler over Skype og ansikt-til-ansikt. Og ikke minst, vil jeg rette en stor takk til Lars Aaberg Stenvik for gjennomlesning, korrektur og gode råd og tilbakemeldinger. Du har vært min lille heiagjeng hele veien, takk for det.

Til slutt vil jeg takke mine medstudenter for fem fantastiske år på lektor i samfunnsfag. Jeg vil tenke tilbake på dere og studietiden med stor glede.

Marte Frøyhaug,
Trondheim, juni 2020

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iii
Abstract.....	v
Forord	vii
Anekdote.....	11
1. Innledning.....	11
1.1 Studiens mål og relevans	13
1.2 Problemstilling	14
1.3 Oppgavens oppbygning	15
2. Det teoretiske rammeverket.....	17
2.1. Bourdieus kulturelle klasseteori	17
2.1.1 Kapitalbegrepet	17
2.1.2 Habitus	18
2.1.3 En klassesdelt smak	19
2.2 Lamonts teori om symbolske og sosiale grenser	20
2.2.1 Kulturelle og moralske grenser	20
2.2.2 Sosiale grenser	21
2.3 Goffmans teori om statussymboler og idealiserte opptredener	21
2.4 Tidligere matsosiologisk forskning	22
2.4.1 Matkulturelle analyser i Norge	23
2.5 Den norske konteksten.....	24
2.5.1 Egalitær individualisme	24
2.5.2 Anti-hierarkiske holdninger i den norske middelklassen.....	25
2.6 Presisering av problemstillingen gjennom forskningsspørsmål	25
3. Metodevalg og gjennomføring.....	27
3.1 Sosialkonstruktivisme, fenomenologi og pragmatisme	27
3.2 Kvalitativ metode og forskningsdesign	27
3.3 Forskningsprosessen	28
3.3.1 Planleggingsfasen: Intervjuguide, rekruttering og utvelgelse av informanter	28
3.3.2 Gjennomføringsfasen: Individuelle- og gruppeintervjuer	30
3.3.3 Tolkingsfasen: Analysering og tolkning av empiri	31
3.4 Forskningsetiske betraktninger	32
3.5 Vurdering av studiens kvalitet	33
3.5.1 Er resultatene pålitelige?.....	33
3.5.2 Er resultatene gyldige?.....	35
3.5.3 Er resultatene generaliserbare?.....	35
4. Analyse	37
4.1 Hvordan trekker informantene kulturelle grenser med utgangspunkt i egen matpraksis?....	37

4.1.1 De høyt utdannedes matpraksis	37
4.1.2 Livsstil	39
4.1.3 Matens kulturelle verdi	42
4.1.4 Ambivalente kulturelle grensedragninger	45
4.2 Hvordan trekker informantene moralske grenser med utgangspunkt i egen matpraksis og hvilken betydning har disse i sosial interaksjon?	46
4.2.1 Moralske grenser	46
4.2.2 Et moralsk kostholdshierarki	49
4.2.3 Status, skam og mat	50
4.2.4 Kulturelle vurderinger i moralsk forkledning	52
4.3 På hvilken måte er matpraksis og livsstil med på å dirigere sosiale omgang?	53
4.3.1 En grønn omgangskrets	54
4.3.2 Konfrontasjon eller unngåelse	55
4.3.3 Likheter avler større likhet	56
4.4 Kan grønne matpraksiser bidra til å reprodusere sosiale grenser?	57
4.4.1 Prosess 1: Kulturelle og moralske vurderinger	57
4.4.2 Prosess 2: Statussymboler og felles handlingsmønstre	58
4.4.3 Prosess 3: Fra symbolske grenser til sosial avstand	58
5. Avslutning og videre forskning	61
5.2. Videre forskning	63
6. Litteraturliste	64
Vedlegg 1: Intervjuguide	67
Vedlegg 2: Godkjenning fra NSD	69
Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykkeskjema	71
 Tabell 1: Presentasjon av informantene	 29
Figur 1: Kulturelle vurderinger og beskrivelser	39
Figur 2: Vurderinger og beskrivelser av matpraksisene	42
Figur 3: Moralske vurderinger	47
Figur 4: Et moralsk kostholdshierarki	49
Figur 5: Parallelle grensedragninger	53

Anekdote

En sensommerkveld i Oslo: En stor gjeng med nylig uteksaminerte psykologistudenter fra UiO samles for å feire slutten på seks års utdannelse. Blant de fremmøtte finner vi også fire barndomsvenner av verten: To fra reklamebransjen, en tilflyttet fotograf fra USA og en fotballtrener. I tillegg kommer jeg - vertens søster. Det sosiale skillet mellom UiO-studentene og de øvrige gjestene var synlig helt fra start. Det var imidlertid en konkret hendelse som tydeliggjorde dette skillet: Når grillen kommer frem og gjestene legger på sin medbrakte mat, får jeg meg en vekker. Det bugner i rødbete- og selleriburgere, «halloumi», squash og sopp. Grillen er helt «grønn». Det tar derimot ikke lang tid før normen blir brutt. Barndomsvennene trekker opp pølsepakker og grillribber og legger maten, litt skamfullt, i det ene hjørnet av grillen, og unnskylder seg når pølsa dultet borti de grønne alternativene - åpenbart redde for å forpuste den grønne grillen. Når jeg selv må krype til korset og legger på baconpølser, kjenner jeg at kjøttskammen tar meg. Jeg er raskt ute med å påpeke at pølsene var kjøpt av min mor og dessuten nær holdbarhetsdatoen. De *måtte* spises for å unngå matsvinn. De tapre forsøkene på å redde meg bort fra kjøttskammen fungerte imidlertid dårlig mot følelsen av å ha misforstått spillereglene og gjort noe feil. Jeg følte meg utenfor «det gode selskap» og moralsk underlegen. Følelsene var ubehagelige, men mobiliserende, og ga meg motivasjon til å ta fatt på en masteroppgave som skulle undersøke relasjonen mellom kjøttkonsum, sosial status og klasse.¹ Resultatet følger under.

1. Innledning

De nyutdannede psykologene i anekdoten står ikke alene om å redusere kjøttforbruk sitt. Nye tall fra Helsedirektoratet (2019: 17) viser at forbruket av kjøtt i den norske befolkningen har gått ned med to prosent fra 2017 til 2018. Etter en betydelig økning i det norske kjøttkonsumet frem til 2008, virker nedgangen å vitne om en endring i norske spisevaner og holdninger til kjøtt (Helsedirektoratet, 2019: 5). Når kjøttforbruket går ned, går forbruket av de grønne alternativene opp. En forskningsrapport utført i regi av NOAH finner at stadig flere er positive til og interessert i et vegetarisk kosthold (Hautala, 2018). Antallet mennesker som bevisst reduserer sitt kjøttforbruk har økt betydelig de siste årene og utgjør nå ti prosent av befolkningen. Vegetarmat har med andre ord blitt trendy (Hautala, 2018; Reksnes, 2019). Dagligvarebutikkene bekrefter denne trenden. Salget av vegetarmat har hatt en drastisk økning i løpet av noen få år, og ventes å øke ytterligere (Kiwi, 2018; Meny, 2018; Thanem, 2019).

Den vegetariske bølgen er neppe tilfeldig. I år lanserte Miljødirektoratet, i samarbeid med en rekke statlige organ, rapporten *Klimakur 2030* (Miljødirektoratet, Statens vegvesen,

---

¹ Anekdoten er hentet (og omformulert) fra Frøyhaug (2019)

Kystverket, Landbruksdirektoratet, Norges vassdrags- og energidirektorat og Envo, 2020). Her omtales kjøtt som en klimaversting, og rapporten fremhever viktigheten av at befolkningen som helhet endrer kostholdet i retningen mat med lavere klimaavtrykk. Et av disse tiltakene er *overgangen fra rødt kjøtt til plantebasert kost og fisk* (Miljødirektoratet m.fl., 2020: xxi og 169). Dette setter for alvor et redusert kjøttkonsum på dagsorden. Dette fokuset underbygges av en lang rekke medieoppslag som omtaler kjøttindustriens store klimaavtrykk, og overgangen til et plantebasert kosthold som ett av flere klimareddende tiltak (se blant annet Andersson, 2020; Bogstad, 2020; Nipen, 2019). Den negative medieomtalen har trolig påvirket kjøttets status. En artikkel i Aftenposten hevder at det å spise mye kjøtt i 2019 assosieres med lav sosial klasse. Her står det blant annet at det å velge vekk kjøtt gir et signal om at du bryr deg, og at det å ta ansvar for klima er forbundet med høy status (Nipen, 2019). I takt med denne negative oppmerksomhet rettet mot kjøtt, finner trolig mange motivasjon til å velge bort kjøtt til fordel for grønnere alternativer.

Hvem som velger vekk kjøttet av hensyn til klima ser likevel ikke ut til å være helt tilfeldig. Det hevdes blant annet at klimavennlige praksiser, som et redusert kjøttkonsum, er den yngre, velutdannede og urbane samfunnsborgeren sin hjertesak (Estep, 2018; Jarness og Hansen, 2018; Lysgård, 2019; Reksnes, 2019). Til tross for at miljøvernengasjement ser ut til å være ulikt fordelt i befolkningen, finnes det relativt få norske studier som ser på sammenhengen mellom klimamotiverte praksiser, som det å redusere kjøttkonsumet sitt, og sosial klasse. Resultatene av disse er i tillegg sprikende. Norkost 3, siste landsomfattende kostholdsundersøkelse, finner ingen nedgang i kjøttkonsum med stigende utdanningsnivå (Totland, Melnæs, Lundberg-Hallén, Helland-Kigen, Lund-Blix, Myhre, Johansen, Løken, Andersen, 2012: 17). Denne kostholdsundersøkelsen er forøvrig ni år gammel og har trolig ikke klart å fange opp den relativt unge vegetartrenden. Nyere tall presentert av Norske spisefakta (2018, i Miljødirektoratet m. fl, 2020: 198) finner en tendens til at grupper i samfunnet som er mindre ressurssterke enn gjennomsnittet, har en matkultur med et høyt kjøttkonsum som tar lite hensyn til miljøvern og helse. Jarness og Hansen (2018) finner også at miljøvern står sterkt i den norske middelklassen og at det å ikke være klimaengasjert assosieres med lav utdanning og ressurs svakhet. I sin helhet avdekker disse undersøkelsene at miljøengasjement og miljøvennlige praksiser har en sterk posisjon i den norske høyt utdannede middelklassen.

Mangelen på norske undersøkelser og studier av sammenhengen mellom grønne praksiser relatert til kjøttkonsum og sosial klasse, aktualiserer mer sosiologisk forskning på dette feltet. Norges viktigste kostholdsundersøkelse er utdatert og gir liten eller mangelfull informasjon om en trend som er såpass ny (Totland, m.fl., 2012). Jeg vil derfor argumentere for at vi trenger mer forskning som kan kartlegge sammenhengen mellom sosial ulikhet og grønne holdninger og praksiser, ikke bare for å nå målene formulert i *klimakur 2030* (Miljødirektoratet, 2020) men for å avdekke drivkreftene bak sosial lagdeling og reproduksjonen av disse i den norske befolkningen. Denne studien sikter på å bidra til dette.

1.1 Studiens mål og relevans

Dette masterprosjektet har som mål å utforske hvordan en gruppe klimaengasjerte mennesker med en grønn matpraksis vurderer seg selv og andre, med utgangspunkt i hva de spiser. I forlengelsen av dette vil jeg undersøke om disse vurderingene har betydning for hvordan informantene navigerer i det sosiale terrenget, og om disse prosessene kan kobles til reproduksjon og legitimering av klasseposisjon og sosial lagdeling.

Det overnevnte vil studeres med utgangspunkt i informantenes subjektive forståelse av egen og andres matpraksis. Jeg vil benytte meg av begrepet *symbolske grenser* (Lamont, 1992) som utgangspunkt for å fange informantenes kategoriseringer og klassifiseringer av mennesker og deres matpraksis. Jeg vil se de subjektive vurderingene i lys av kulturell klasseteori (Bourdieu, 2005) og er interessert i å undersøke i hvilken grad de symbolske grensene som trekkes er *vertikale*, det vil si «ovenfra og ned»-vurderinger, eller *horisontale*, ikke-hierarkiske vurderinger. I tillegg til dette, vil jeg se denne grensedragningsprosessen i lys av Skarpenes (2007) og Gullestad (1992) for å belyse hvordan likhetsidealer kan påvirke grensedragningsprosesser i en norsk kontekst.

Jeg mener dette er en relevant sosiologisk studie fordi det er viktig å avdekke i hvilken grad klimaengasjement og den vegetariske bølgen treffer befolkningen ulikt. Denne kunnskapen kan bidra inn i arbeidet mot å redusere det nasjonale kjøttkonsumet, slik det er foreskrevet i *klimakur 2030* (Miljødirektoratet m.fl., 2020). For det andre, mener jeg at det er viktig og relevant å undersøke hvordan og i hvilken grad vi i et egalitært land som Norge bruker uttrykk for kultur, som mat, miljøvern og moral-politisk orientering, som utgangspunkt når vi trekker symbolske grenser og reproducerer sosiale grenser. Jeg vil også argumentere for at dette er understuderte

uttrykk for kultur. Denne studien sikter derfor mot å bidra til å utvide et relativt snevert kulturbegrep som har preget tradisjonelle kulturelle klasseanalyser i Norge (se Skarpenes, 2007), slik at man i fremtiden kan avdekke nye prinsipper for differensiering og sosial lagdeling.

Jeg vil argumentere for at denne tematikken også er relevant for min fremtidige profesjonspraksis i skolen. I utarbeidelsen av den nye læreplanen *Fagfornyelsen* har temaer knyttet til bærekraft fått stadig større plass (Utdanningsdirektoratet, 2020). Disse fremheves som viktige i en tid med stort fokus på klimaendringer. Fremtidens samfunnsborgere er mine fremtidige elever, og jeg vil argumentere for at mitt mandat som fremtidig samfunnsfagslærer er å sikre en undervisning i bærekraft, klima og miljø, som er rettet mot og treffer *alle*, uavhengig av sosial bakgrunn. I tillegg til dette vil jeg argumentere for at det er relevant å forstå de grunnleggende prinsippene for differensiering i Norge, når man skal jobbe som lærer i den norske skolen. Skolens samfunnsoppdrag er blant annet å utjevne sosiale forskjeller (NOU 2014: 7: 24). For å nå dette målet tror jeg det er viktig med kunnskap om hvordan sosial ulikhet reproduseres, slik at man kan identifisere og bremse disse utviklingstrekkene i fremtiden.

1.2 Problemstilling

Studiens formål tatt i betraktning, har jeg utarbeidet følgende problemstilling:

Hvordan vurderer og klassifiserer mennesker med en grønn matpraksis seg selv og andre, og på hvilke måter kan disse matpraksisene forstås i relasjon til klassetilhørighet og reproduksjon av sosiale grenser?

I begrepet *grønn matpraksis* legger jeg følgende betydning (1) en matpraksis som består av et bevisst redusert kjøttkonsum, med overvekt av plantebasert «grønn» mat, og (2) en matpraksis som er motivert av miljøvern hensyn og dermed utgjør en grønn, i betydningen miljøvennlig, praksis. I analysekapittelet vil en grønn matpraksis omtales i motsetning til en kjøttrik matpraksis, som jeg definerer som et høyt kjøttkonsum. Begrepene har jeg utviklet med utgangspunkt i oppgavens problemstilling, gjennom informantenes beskrivelser av egen matpraksis og en sammenstilling av relevant teori og forskning. *Sosiale grenser* henviser til objektive og institusjonaliserte inndelinger i sosiale klasser (Lamont og Molnár, 2002: 168-170). Problemstillingen er todelt: Første del er empirinær og har fokus på informantenes

opplevelser og vurderinger, mens siste del har som mål å diskutere denne i lys av teori. For å besvare masteroppgavens problemstilling er oppgaven inndelt i ulike deler, som i sin helhet vil lede frem mot et en konklusjon.

1.3 Oppgavens oppbygning

Oppgaven er inndelt i fem hovedkapitler: *Innledning, teori, metode, analyse og avslutning*. Til sammen skal disse delene lede frem mot et helhetlig produkt, og et svar på ovennevnte problemstilling.

I teorikapittelet presenterer jeg relevant teori og forskning, som benyttes i analyse og tolkning av empirien. Oppgavens teoretiske utgangspunkt er Bourdieus (2005) kulturelle klasse teori og Lamonts (1992) teori om *symbolske og sosiale grenser*. Sistnevnte brukes både i teoretisering av empirien og som analytiske verktøy. I tillegg til dette bruker jeg Goffmans (1951; 1992) begreper om *statussymboler* og *idealisererte opptredener*, for å illustrer hvordan våre matpraksiser kan brukes for å uttrykke klassetilhørighet i sosiale interaksjoner. Jeg redegjør videre for relevante matkulturelle klasseanalyser med utgangspunkt i Bugge (2006) og Flemmen, Hjellbrekke og Jarness (2017). Avslutningsvis presenteres studier som omtaler den norske likhetstankegangen (Skarpenes, 2007; Gullestad, 1992). Dette etterfølges av et metodekapittel der metoden presenteres, og studiens kvalitet diskuteres.

I analysekapittelet presenterer jeg empiriske funn, og diskutere disse i lys av teorien presentert over. Analysen er inndelt i fire, der hver del omhandler og diskuterer et teoretisk forskningsspørsmål som presenteres i slutten av teoridelen. Samlet, vil disse belyse oppgavens problemstilling. Avslutningen samler trådene, og gir en kortfattet presentasjon av forskningsprosjektets hovedfunn diskutert opp mot hovedproblemstillingen. Helt avslutningsvis presenterer jeg forslag til videre forskning.

2. Det teoretiske rammeverket

I teorikapittelet redegjør jeg for oppgavens teoretiske og forskningsmessige grunnlag. Først presenterer jeg Bourdieus (2005) kulturelle klasseteori, med hovedfokus på begrepene *kapital*, *habitus* og *smak*. Disse begrepene er relevante å ha med i analysen for å gi innsikt i hvordan en grønn matpraksis fremstår som en kulturell praksis, og hvordan denne kan ha en effekt på og plass i klassestrukturen. Deretter følger en redegjørelse av Lamonts teori om *symbolske og sosiale grenser*. Symbolske gresedragninger vil brukes som analytisk verktøy underveis i analysen, og relasjonen mellom symbolske og sosiale grenser vil diskuteres i analysens siste del. Jeg har også valgt å inkludere Goffmans (1951; 1992) begreper *statussymbol* og *idealiserede opptredener*, for å belyse hvordan vi kan «smykke oss» med ulike kulturelle praksiser i vår omgang med andre mennesker og dermed reproducerer klassetilhørighet i sosial interaksjon. I teorikapittelets siste del redegjør jeg for relevante norske matkulturelle analyser før jeg presenterer Skarpenes (2007) og Gullestad (1992). Disse er inkludert for å forankre empirien i tidligere matsosiologisk forskning og undersøkelser som omtaler den norske kulturelle konteksten.

2.1. Bourdieus kulturelle klasseteori

Bourdieu (2005: 7-9) teori tar utgangspunkt at samfunnet, også omtalt som *det sosiale rommet*, er lagdelt. Det vil si konstruert på en slik måte at mennesker eller grupper plasseres ulikt i et sosialt hierarki. Individet får sin plass i det sosiale rommet basert på to differensierende dimensjoner; *kapitalvolum* og *-sammensetning* (Bourdieu, 2005: 7-9). Den sosiale posisjonen er dermed bestemt med utgangspunkt i den enkeltes totale kapital og sammensetningen av de ulike kapitalformene; kulturell og økonomisk kapital. At det sosiale rommet er inndelt etter to differensieringsprinsipper gir rom for en klasseanalyse som ser på både vertikal ulikhet, det vil si ulikhet langs volumaksen, og horisontal ulikhet som utspiller seg langs kapitalsammensetningsaksen innad i de sosiale lagene. Dette potensialet vil utnyttes i oppgavens analysedel.

2.1.1 Kapitalbegrepet

Det sosiale rommet er, som sagt, oppbygd etter en modell som plasserer aktørene inn i et system, basert på måleenheten *kapital*. Bourdieu (2005) skiller mellom tre typer kapital: *økonomisk*, *kulturell* og *sosial kapital*. Den økonomiske kapitalen utgjør det viktigste differensieringsprinsippet. Denne kapitalformen skiller de med store økonomiske ressurser fra

de som lever med økonomiske begrensninger. Det er likevel den kulturelle kapitalen som får mest oppmerksomhet i Bourdieu (2005). Bourdieu (2005: 19-21) avdekker at *alle* kulturelle praksiser, koble til mat, musikk, kunst og fritidsaktiviteter, er nært knyttet til utdanningsnivå. Høye utdanningsnivå er synonymt med høy kulturell kapital, som viser til en fortrolighet med samfunnets dominerende kultur. De med høy kulturell kapital har derfor en viktig ressurs som kan settes i spill i samfunnslivet, og gir de blant annet makten til å definere den legitime kulturen (Bourdieu, 2005: 34-36).

Kapital er utgangspunktet for Bourdieus (2005) klassebegrep. Mennesker med like posisjoner i det sosiale rommet inngår i teoretiske klasser (Bourdieu, 2005: 13). Bourdieu skiller mellom tre hovedklasser: Det øvre sosiale laget *borgerskapet*, *middelklassen* og det nedre sosiale laget *de folkelige* «*massene*». I følge Bourdieu (2005) eksisterer det et dominansforhold mellom klassene: Borgerskapet utgjør den dominerende klassen og vil alltid etterstrebe makt over middelklassen og «*massene*» - *de dominerte* (Bourdieu, 2005: 212). Kapital- og klassebegrepet er relevante å inkludere i analysen for å tolke informantenes vurderinger og assosiasjoner koblet til matpraksiser i et klasseperspektiv.

2.1.2 Habitus

Den klassestrukturen som Bourdieu (2005) skisserer korresponderer med systematiske forskjeller i livsstil og smak, formidlet av *habitus*. Sistnevnte begrep betegner sosialt innlærte måter å tenke og handle på. Habitus er en kroppsliggjøring av den samfunnsstrukturen vi omgir oss med, og kommer til uttrykk i form av en enhetlig livsstil. Denne livsstilen manifesterer seg blant annet i hva og hvordan vi spiser, politisk orientering og kulturelt konsum (Bourdieu, 2005: 10). I tillegg til dette er habitus både differensiert og differensierende. Det vil si at den varierer med sosial posisjon, samtidig som habitus, ofte ubevisst og uintentert, er utgangspunkt for hvordan vi vurderer, evaluerer og klassifiserer omverden. Habitus er dermed med på å reproducere og legitimere sosiale forskjeller (Bourdieu, 2005: 10).

Det er sjelden vi er bevisst habitus. Den er tatt for gitt - som en uløselig del av hvem vi er. Bourdieu (2005) hevder at dette tatt-for-gitte forholdet til omverden er nøkkelen til hvordan sosiale hierarkier oppstår og består: Samfunnet, med alle dets dominansforhold, oppleves som naturlig. Sosiologiens oppgave er derfor å forsøke å definere de grunnleggende prinsippene for differensiering og atskillelse, samt de distingverende tegn når det gjelder alle former for kultur

(Bourdieu, 2005: 17). Først da kan man avdekke hvordan sosial ulikhet reprodukeres i «det skjulte» og skape endring. Dette masterprosjektet har som mål å være et lite bidrag i det store prosjektet med å kartlegge de grunnleggende prinsippene for differensiering i Norge.

2.1.3 En klassesdelt smak

Smak er et produkt av og uttrykk for vår habitus, og er i likhet med habitus *klassebetinget*. Skillet mellom overklassen og arbeiderklassen er synliggjøres av skillet mellom *frihetens-* og *nødvendighetens smak* (Bourdieu, 2005: 28). De øvre sosiale lagene har en smak som er formet av deres relative sosiale og økonomiske frihet. I matens verden, kommer borgerskapet frie smak til uttrykk i de små porsjonene på de store tallerkenene, med de sjeldne og eksotiske ingrediensene. Frihetens smak orienterer seg mot form, *ikke* innhold, og verdsetter derfor hvordan maten spises, presenteres og serveres. Matvalgene til de øvre sosiale lagene markerer derfor en smak, men i enda større grad symboliserer det en avstand fra nødvendighetssmaken til arbeiderklassen. Den utgjør det distingverte alternativet. Nødvendighetens smak er, på den andre siden, preget av et nedarvet bekjentskap til materielle begrensninger. De kulturelle uttrykkene er «billige» og sansende. Kunsten er eksplisitt og har en tydelig funksjon og maten er mettende, kaloririk og rimelig. Den skal tilfredsstille de kroppslige funksjonene - og idealet er det store etegildet (Bourdieu, 2005: 28)

Smak er ikke bare uttrykk for kassetilhørighet, men har også effekt på reproduksjonen av sosiale hierarkier. Vi kan si at smak klassifiserer. Når mennesker uttrykker sin smak skiller de seg fra hverandre og avslører sin plass i det sosiale hierarkiet. Dette kommer til uttrykk gjennom hvordan de vurderer og skiller mellom det sjeldne og det vanlige, det eksklusive og det enkle, det fornemme og det folkelige (Bourdieu, 2005: 28 og 211). Når folk i de øvre sosiale lag benytter seg av disse motsettende adjektivene markerer de avstand mot det folkelig og reprodukerer med dette egen klasseposisjon og de sosiale skillelinjene. Dette perspektivet på hvordan smak inngår i slike distingverende praksiser kan være relevant for å gi innsikt i hvordan en grønn matpraksis kan brukes for å klassifisere seg selv og andre.

Til tross for at Bourdieu fremheves som en av sosiologiens viktigste bidragsytere, har også hans kulturelle klasseteori blitt kritisert av flere sosiologer. Michèle Lamont (1992) er en av disse. Hun bygger sin studie av symbolske grenser direkte på Bourdieus teoretiske apparat, men stiller seg kritisk til flere av Bourdieus antagelser og fremgangsmåter. Hun kritiserer Bourdieu for (1)

hans standpunkt om at forskjeller i livsstil og smak direkte kan oversettes til hierarkisering, (2) hans overdrevne fokus på kulturelle og økonomiske statussymboler, og marginalisering av de moralske aspektene ved sosial ulikhet og (3) at han i for stor grad lener seg på funn som er gjeldende for den franske befolkningen (Lamont, 1992: 181). Jeg har valgt å inkludere Lamont (1992) og Lamont og Molnár (2002) i oppgavens teoretiske rammeverk, fordi det i større grad åpner for å illustrere hvordan subjektive vurderinger og evalueringer ikke nødvendigvis er hierarkiske. I tillegg inkluderer dette perspektivet den moralske siden, som er spesielt relevant for denne studien, da en grønn matpraksis har et moralsk aspekt. Til sist fordi jeg ønsker å se empirien i lys av en bredere kulturell ramme som kan fange opp tendenser som er spesielt *norske*.

2.2 Lamonts teori om symbolske og sosiale grenser

Lamont har blant annet hatt som prosjekt å undersøke hvordan representanter fra den øvre middelklassen i Frankrike og USA trekker symbolske grenser i hverdagslivet. Symbolske grenser er definert som «konseptuelle distinksjoner som vi skaper for å kategorisere objekter, mennesker, praksiser ...» (Lamont, 1992: 9). Lamont (1992: 9) er opptatt av subjektive grenser som trekkes mellom «oss» og «de andre», og å undersøke hvordan de skaper mønstre av inklusjon og eksklusjon som kan manifesterer seg i gruppedannelse og sosial ulikhet.

De symbolske grensene trekkes som en del av prosessen med å konstituere selvet, og kommer til syne når vi prøver å definere hvem vi er. Vi skiller mellom det som er likt oss selv og det som er ulikt og er derfor hele tiden i en prosess der vi klassifiserer og kategoriserer mennesker (Lamont, 1992: 11). I følge Lamont (1992: 11) trekker vi grenser for å definere egen identitet og skape trygghet. Innenfor de grensene vi har trukket eksisterer det en rekke normer og forventninger som guider sosial handling. Mennesker som handler i tråd med disse opplever anerkjennelse og inklusjon, mens handlinger og holdninger som krysser disse grensene blir sanksjonert med eksklusjon (Lamont, 1992: 11-12). Denne innsikten kan være relevant å inkludere i analysen for å vise hvordan informantene skiller mellom det som er likt og ulikt dem selv, og hvordan dette kan dirigere sosial omgang.

2.2.1 Kulturelle og moralske grenser

Lamont (1992: 4) skiller mellom tre former for symbolske grenser: *moralske*, *kulturelle* og *sosioøkonomiske*. I denne oppgaven er kun moralske og kulturelle grenser relevante, og vil her

defineres. Førstnevnte er grenser som trekkes på bakgrunn av moralsk karakter og moralske standarder. Denne formen for symbolske grenser får stort fokus i Lamont (1992). De *kulturelle grensene* trekkes på bakgrunn av utdanning, intelligens, manerer, smak og konsum av høykultur (Lamont, 1992: 4). Disse minner i stor grad om de differensieringsprosessene som Bourdieu (2005) skisserer i *distinksjonen*. Symbolske grenser trekkes derfor med utgangspunkt i et sett med kriterier vi bruker til å evaluere status (Lamont, 1992: 5). Kobler vi dette opp mot Bourdieus klasseinndeling, ser vi at symbolske grenser kan trekkes både horisontalt, mellom klassefraksjoner, og vertikalt mellom klasser i det sosiale hierarkiet. Disse begrepene vil brukes som analytiske verktøy i analysedel én og to for å belyse hvordan informantene vurderer seg selv og andre med utgangspunkt i kulturelle preferanser og moralske standarder.

2.2.2 Sosiale grenser

Symbolske grenser er ikke bare diskursive vurderinger, men de bidrar også til å dele mennesker inn i grupper og kan generere følelser av likhet og samhold. I tillegg til dette er symbolske grensedragninger en måte å tilegne seg status og gruppedlemskap (Lamont og Molnár, 2002: 168). Lamont og Molnár (2002: 168-169) understreker at det eksisterer en sammenheng mellom symbolske og sosial grenser. Sistnevnte er objektive og institusjonaliserte inndelinger og forskjeller, som klasse og kjønn. Når jeg omtaler sosiale grenser i denne oppgaven, henviser jeg til klasseinndeling. Symbolske grenser er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for å skape sosiale grenser. Begge grensene er derimot like «ekte». Mens de symbolske grensene eksisterer på intersubjektivt nivå, manifesterer de sosiale grensene seg som gruppedannelse og sosiale mønstre på makronivå (Lamont og Molnár, 2002: 169). Denne innsikten vil i analysedelen bidra til å belyse hvordan informantenes subjektive symbolske grenser kan overføres til sosial avstand og gruppeinndeling og dermed reproducere klassetilhørighet og sosiale grenser.

2.3 Goffmans teori om statussymboler og idealiserte opptredener

Goffman (1951) er opptatt av hvordan vi uttrykker klassetilhørighet gjennom statussymboler som bekrefter overfor andre at man har sosiale egenskaper som gir status. *Statussymboler* brukes til å uttrykke sosial posisjon. Symbolene blir virksomme i den sosiale verden når de deler mennesker inn i kategorier, basert på hvem som har tilegnet seg og uttrykker like statussymboler (Goffman, 1951: 295). Statussymbolene sier også noe om hvem vi er og har dermed en ekspressiv verdi. De uttrykker livsstil og kommunisere våre moralske standpunkt og

våre verdier. Goffman (1951: 303-304) er likevel opptatt av at statussymboler ikke er statiske enheter, men at de sirkulerer både oppover og nedover i det sosiale hierarkiet. Deres symbolske verdi variere derfor med tiden. Mat er et eksempel på statussymbol med stor symbolsk og ekspressiv verdi. Derfor er det relevant å inkludere begrepet *statussymbol* i en studie som omtaler matpraksiser.

I følge Goffmans (1992: 11) er alle mennesker opptatt av å kategorisere og klassifisere hverandre, gjerne med utgangspunkt i statussymboler. I sosiale situasjoner innhenter vi opplysninger om andres sosiale bakgrunn, utdanning, kompetanse og status, og bruker dette til å kartlegg deres sosiale posisjoner. Hvordan vi presenterer oss selv har derfor stor betydning for hvordan vi blir bedømt og plassert i det sosiale hierarkiet. Goffman (1992: 37) hevder at dette resulterer i en søken mot *idealiserste opptrender*, som har som mål å sikre en positiv bedømmelse. Når vi opptrer foran andre presenterer vi oss dermed på en sosialt ønskelig måte, som samsvarer med forventningene som er knyttet til vår rolle og sosiale posisjon og de normene som verdsettes av publikum (Goffman, 1992: 37-40).

Hva vi spiser har en spesiell plass i vår selvpresentasjon og er nært forbundet med hvordan vi fremstiller oss selv og blir vurdert av andre (Henriksen, Levang, Skaar og Tjora, 2017: 79). Her ser vi hvordan våre matpraksiser kan være med på å kaste glans over våre daglige opptredener og gjennom dette stille oss i et godt lys ovenfor andre. Her er det imidlertid viktig at den opptredende velger den maten som anses som riktig hos publikum, slik at vedkommende høster anerkjennelse og status og reproducerer sin klasses tilhørighet (Goffman, 1951; 1992).

2.4 Tidligere matsosiologisk forskning

Bourdieu (2005: 28) viser i sin klasseanalyse at det eksisterer systematiske forskjeller i matvaner og at dette spisemønsteret korresponderer med system av klassesdelte livsstiler. Forskjeller i hva og hvordan vi spiser gjenspeiler, med andre ord, samfunnet sosiale lagdeling. I sin analyse av det franske samfunnet, finner han også en distinkt kulinarisk smak innenfor hver av klassefraksjonene. Den franske overklassen spiste lett og raffinert, mens arbeiderklassen foretrakk mat med funksjon, som skulle være mettende og sanselig tilfredsstillende. Flere matkulturelle klasseanalyser i den norske konteksten, har vist lignende resultater. Jeg har valgt inkludere to av disse som del av det teoretiske rammeverket. De er inkludert for å forankre og diskutere empirien i lys av annen relevant forskning fra den norske

konteksten. Dette kan styrke forskningsresultatenes gyldighet og dermed gi et mer relevant tilskudd til forskningsfeltet.

2.4.1 Matkulturelle analyser i Norge

Bugge (2010) finner at nordmenns spisevaner og interesse for mat og matlaging følger utdanningsnivå og inntekt, og dermed er klassesdelt (Bugge, 2010: 132-133). Smak er med dette en viktig klassesmarkør også i Norge. Med utgangspunkt i dette skisserer Bugge (2006: 235) et norsk smakshierarki som brukes som utgangspunkt for å vurdere «god» og «dårlig» smak og mat. På toppen av smakshierarkiet står den matkulturelle eliten, som sverger til ferske råvarer, nye smaksopplevelser og uvante smakskombinasjoner. Deres mål er å være nyskapende og å skille seg ut gjennom hva og hvordan de spiser. De velger derfor mat med et distingverende utbytte som markerer avstand fra «det folkelig» (Bugge, 2006: 235). Det finnes føringer for hvilken mat man burde like hvis man ønsker å være del av middelklassens matkulturelle system, men det finnes også klare «regler» på hva man *ikke* burde spise (Bugge, 2006: 235). Smak er med andre ord også uttrykt gjennom avsmak eller motstand mot andres matvaner. Disse differensieringsstrategiene har tilsynelatende i hensikt å uttrykke konformitet med et «oss», kombinert med å distansere seg fra «dem» som befinner seg nederst i smakshierarkiet (Bugge, 2006: 299). Avsmaken er derfor rettet mot den «folkelige» maten som beskrives som tradisjonell og vanlig.

Flemmen m.fl. (2017: 145-146) finner, i likhet med Bugge (2006) og Bourdieu (2005), en sammenheng mellom kulinarisk smak og sosial klasse. De øvre sosiale lagene, konsumerer sunnere og mer selektert, mens det motsatte gjelder for folk i lavere sosiale lag. Flemmen m.fl. (2017: 145) argumenterer for at dette viser styrken i Bourdieus klasseteori, da den selv i et egalitært land som Norge evner å fange opp et tydelig klassesdelt matkonsum. Flemmen m.fl. (2017: 145) finner også at smakshierarkiet ikke er statisk. Det vil si at de matpraksisene som preger de øvre sosiale lagene er i stadig endring og tilpasser seg det som til enhver tid skiller dem fra arbeiderklassen. Dette resulterer i en preferanse for den nye, eksperimentelle, kreative og eksotiske maten-

Bugge (2006) og Flemmen m.fl. (2017) underbygges av flere norske kostholdsundersøkelser som finner at det eksisterer en sammenheng mellom matvaner og utdanningsnivå i Norge (Totland m.fl, 2012).

2.5 Den norske konteksten

Norge fremstår, sammenlignet med andre land, som utpreget egalitært. Dette er ikke bare å finne i statistikken, men også blant nordmenn rår det en oppfatning om at de sosiale ulikhetene i hjemlandet er små (Hjellbrekke og Korsnes 2012: 20; OECD, 2017). Hvordan den norske likhetstankegangen og den høye skåren på sosial likhet har formet samfunnet er det likevel uenighet om. Er det norske samfunnet gjennomsyret av egalitære verdier og likhetstenkning, og dermed klasseløst? Eller skjuler den norske likhetstanken i realiteten et samfunn preget av sosial rangering og kulturelle hierarkier? For å belyse denne debatten, vil jeg under presentere Gullestads (1992) antropologiske studier av den norske likhetskulturen og Skarpenes (2007) sin studie av likhetskulturen i den norske middelklassen. Til tross for at begge disse studiene undersøker hvordan det norske samfunnet preges av egalitære verdier, står deres funn i kontrast til hverandre.

Studier som belyser det norske klassesamfunnet er relevante å inkludere i denne studien, nettopp fordi jeg skal gjøre en studie i den norske konteksten. Bourdieu (2005) og Lamont (1992) som er presentert over, har sitt utspring i den franske og amerikanske kulturelle konteksten. Disse teoriene lar seg inn nødvendigvis overføre til lignende fenomener i Norge. Gullestad (1992) og Skarpenes (2007) er med andre ord inkludert i denne studien, for å identifisere de fenomenene som er «typisk norske» eller som ikke lar seg forklare av Bourdieu (2005) og Lamont (1992).

2.5.1 Egalitær individualisme

Forestillingen om at vi i Norge er likere enn mange andre steder, synes å være et trekk ved vår nasjonale selvoppfattelse (Vike, Lidén og Lien, 2001:18). Det sterke likhetsidealet står imidlertid i sterk kontrast til en stadig større individualisering, som er symptomatisk for vår samtid (Vike m.fl., 2001: 19). Gullestad omtaler denne dragingen mellom individualisme og egalitarianisme som preger Norge som *egalitær individualisme* (Gullestad, 1992: 183). Dette innebærer en tankegang om at «mennesker ofte må føle seg like for å mene at de ‘passer sammen’» (Gullestad, 1992: 192). Dette skaper en omgangsform som etterstreber likhet, der forskjeller underspilles eller tildekkes og der mennesker søker mot likesinnede for å unngå å bli konfrontert med forskjellighet (Gullestad 1992: 195).

Gullestad (1992: 195) påpeker at sosial avstand og tildekking av forskjeller kan være med på å skjule sosiale forskjeller og ulikhet i den norske befolkningen. Idealet om likhet gjør seg som

regel gjeldende innenfor én og samme sosiale gruppe, ikke i samfunnet som helhet. Likhetsprinsippet er derfor ikke uforenelig med sosiale hierarkier og klassesystemer, men kan bidra til å skjule disse (Gullestad, 1992: 195). Gullestad (1992: 194) hevder derfor at homogeniteten i den norske befolkningen er helt eller delvis en myte. Det finnes det imidlertid studier som hevder det motsatte. Skarpenes (2007) er et eksempel på dette.

2.5.2 Anti-hierarkiske holdninger i den norske middelklassen

Skarpenes (2007) har kommet med en omdiskutert studie av den norske middelklassen. Han hevder i motsetning til Gullestad (1992) at det norske samfunnet fremstår utpreget likhetsorientert og sosialt utjevnet. Skarpenes (2007: 544) konkluderer med at nordmenn sjelden kommer med kulturelle vurderinger nedover i hierarkiet, og forklarer dette med at den norske middelklassen har internalisert egalitære verdier som har dype røtter i Norge. I tillegg til dette, finner Skarpenes (2007: 649) at rangering og hierarkisering blir sanksjonert av middelklassens selv fordi det finnes en «folkelige kode» som sanksjonerer kultursnobberi og elitisme (Skarpenes, 2007: 553-554). Det eksisterer med andre ord en «forakt for eliten» som har høy legitimitet i Norge (Skarpenes, 2007: 558). De få kulturelle grensene som blir trukket, kommer derfor med «moralske vedheng», for å vise at man ikke ser ned på andres kulturelle preferanser (Skarpenes, 2007: 552).

Den norske middelklassen trekker derimot grenser basert på moralske vurderinger (Skarpenes, 2007: 557). Dette blir beskrevet som en konsekvens av den norske likhetstankegangen. Moral er, i motsetning til kulturell kapital, jevnt fordelt i den norske befolkningen. Det å trekke moralske grenser anses derfor for å være i tråd med de egalitære og anti-hierarkiske verdiene som preger den norske middelklassen (Skarpenes, 2007: 557). Skarpenes (2007) og Gullestad (1992) kan i kombinasjon bidra til å belyse informantenes opplevelser av å vurdere og omgås mennesker med en matpraksis som skiller seg fra sin egen.

2.6 Presisering av problemstillingen gjennom forskningsspørsmål

Teorien som er presentert over får meg til å stille en rekke spørsmål som springer ut fra, konkretiserer og presiserer oppgavens problemstilling. Jeg har derfor valgt å utarbeide fire forskningsspørsmål, som er inspirert av og inkluderer flere av de presenterte teoretiske begrepene. Det er likevel *ikke* slik at forskningsspørsmålene utelukkende er utviklet med

utgangspunkt i teori. De er også formulert med utgangspunkt intervju spørsmålene og de data disse genererte. Forskningsspørsmålene er som følger:

- (1) Hvordan trekker informantene kulturelle grenser med utgangspunkt i egen matpraksis?
- (2) Hvordan trekker informantene moralske grenser med utgangspunkt i egen matpraksis og hvilken betydning har disse i sosial interaksjon?
- (3) På hvilken måte er matpraksis og livsstil med på å dirigere sosiale omgang?
- (4) Kan grønne matpraksiser bidra til å reprodusere sosiale grenser?

Forskingsspørsmål fire vil besvares med en teoretisk diskusjon av funn presentert som svar på de overnevnte forskningsspørsmålene. Før jeg kommer så langt, vil jeg redegjøre for og diskutere studiens metode.

3. Metodevalg og gjennomføring

Dette masterprosjektet har som mål å kartlegge hvordan en gruppe klimaengasjerte mennesker med en grønn matpraksis vurderer seg selv og andre, og hvordan disse prosessene kan overføres til reproduksjonen av samfunnets sosiale lagdeling. For å frembringe denne kunnskapen har jeg utarbeidet og gjennomført en kvalitativ studie, med intervju som metode.

3.1 Sosialkonstruktivisme, fenomenologi og pragmatisme

Studien er utarbeidet etter inspirasjon fra sosialkonstruktivismen og en fenomenologisk metodetilnærming. Forskningsintervjuene fokuserer i hovedsak på informantenes subjektive forståelser og vurderinger av fenomener i deres egen livsverden (Roulston, 2010: 218-220; Tjora, 2017: 27-28). I tråd med Lamont (1992) vil studien ta utgangspunkt i de subjektive forståelsene og vurderingene av egen og andres matpraksis. Det vil si diskursive symbolske grenser. I tråd med Lamont og Molnár (2002) kan disse subjektive symbolske grensene imidlertid manifestere seg i objektive sosiale grenser. På bakgrunn av dette, har jeg utarbeidet en todelt problemstilling som vil diskutere samspillet mellom symbolske og sosiale grenser. Første del er empirinær, mens siste del av problemstillingen er rettet mot å forstå fenomenet i lys av teori og tidligere forskning. Dette taler til fordel for en pragmatisk tilnærming til metoden, og jeg har derfor valgt en abduktiv metodestrategi (Postholm og Jacobsen, 2018: 102-103). Denne skal bidra til å «løfte blikket» fra empirien slik at jeg kan forstå og diskutere de data som fremkommer, ikke bare beskrive de.

3.2 Kvalitativ metode og forskningsdesign

Grunnet min interesse for informantenes subjektive fortellinger, erfaringer, forståelser og vurderinger er dybdeintervju valgt som metode for innsamling av data (Tjora, 2017: 114). Denne metoden opplever jeg også som hensiktsmessig for å besvare oppgavens problemstilling, som i første ledd er direkte koblet til informantenes subjektive forståelser og vurderinger av de kulturelle og moralske sidene ved matpraksiser. I tillegg til dette har jeg valgt en abduktiv tilnærming til empirien, det vil si at jeg har hatt et dialektisk forhold mellom empiri og teori gjennom hele oppgaven. Dette innebærer at analyse- og tolkningsarbeidet starter med empiri (induksjon), men at teori spiller inn i forkant og underveis i forskningen (Postholm og Jacobsen, 2018: 102-103). I tråd med denne tilnærmingen har noe teori og tidligere forskning stått sentralt allerede i den forskningsmessige planleggingsfasen, mens annen teori og forskning er funnet

relevant i løpet av prosessen. Dette har vært en dynamisk prosess der teori har blitt justert etter empiri fra begynnelse til slutt (Tjora, 2017: 18-19).

3.3 Forskningsprosessen

Under følger en redegjørelse av planleggings-, gjennomførings- og tolkningsfasen.

3.3.1 Planleggingsfasen: Intervjuguide, rekruttering og utvelgelse av informanter

Et av de første stegene i forskningsprosessen var å lage en intervjuguide (se vedlegg 1). Denne ble utarbeidet med utgangspunkt i studiens forskningsdesign. Intervjuguiden er inndelt i fem hoveddeler som inviterer til refleksjon, samt *bakgrunnsinformasjon* og *avsluttende spørsmål*. Første del sikter mot å kartlegge informantenes holdninger til miljøvern, klimaengasjement og grønne praksiser. Deretter følger en «assosiasjonslek», der informantene skal komme med spontane assosiasjoner koblet til ordene *vegetar* og *kjøtt*. Neste del tar for seg den subjektive forståelsen av egne og omgangskretsens holdninger til kjøtt og miljøvern, samt assosiasjoner som vekkes når informanten ser for seg en «typisk vegetarianer». Dette etterfølges av en del der informantene blir spurt om «de andre», også her blir informantene bedt om å komme med assosiasjoner de kobler til mennesker som spiser mye kjøtt.

Intervjuguiden har en tematisk inndeling der hver del inneholder få, men åpne spørsmål. Intervjuguiden gir rom for digresjon og refleksjon, og det er lagt opp til å bevege seg mellom temaene for å gi samtalen en naturlig flyt (Tjora, 2017: 114). De temaene, erfaringene og refleksjonene som fremstod som viktig for informantene og som var relevante for prosjektet, ble etterfulgt av oppfølgings- og inngående spørsmål (Kvale og Brinkmann, 2012: 147). Dette hadde i hensikt å ta rollen som *aktiv lytter* på alvor, av respekt for informantene, men også for å sikre god datagenerering (Kvale og Brinkmann, 2012: 150).

I denne studien var det eneste kriteriet for utvalg av informanter at de selv hadde en grønn matpraksis. Som vist i tabell 1 bruker informantene merkelappene veganer², vegetarianer³ og fleksitarianer⁴ for å beskrive sine matpraksiser. Samtlige varianter av grønne matpraksiser var

---

² Spiser ingen produkter fra dyr (Hautala, 2018).

³ Spiser ikke kjøtt eller fisk, men andre produkter fra dyr (Hautala, 2018).

⁴ Har et bevisst lavt kjøttforbruk, men spiser alle produkter fra dyr (Hautala, 2018).

relevante i denne studien. Med utvalgskriteriet som utgangspunkt tok jeg kontakt med miljøvernsorganisasjoner og bedrifter med grønne profiler, og fikk kontakt med flere aktuelle informanter som var villige til å delta i studien. I tillegg til dette fikk jeg hjelp av en ansatt ved NTNU i rekruttering av relevante informanter. Under følger en presentasjon av informantene (med fiktive navn).

Tabell 1: Presentasjon av informantene

Informanter	Utdannelse	kosthold	Kostholdsmotivasjon
Stine	Mastergrad	Veganer	Miljø- og dyrevern
Simen	Doktorgrad	Vegetarianer	Miljøvern
Ellen	Doktorgradsstudent	Fleksitarianer	Miljøvern
Helene	Mastergradsstudent	Vegetarianer	Miljøvern
Trine	Mastergrad	Fleksitarianer	Miljøvern
Lisa	Bachelorgradsstudent	Veganer	Miljø- og dyrevern
Geir	Bachelorgrad	Veganer	Miljø- og dyrevern
Karl	Mastergradsstudent	Vegetarianer	Miljøvern
Astrid	Fagbrev	Vegetarianer	Miljø- og dyrevern
Lars	Seks til syv års utdanning	Vegetarianer	Miljø- og dyrevern
Isak	Mastergrad	Vegetarianer	Miljøvern

Det er ikke tatt hensyn til kjønnsbalanse i utvelgelsen av informanter. Denne studien omtaler hverken kjønn i problemstilling eller analyse og jeg anser derfor ikke dette som et problem. Jeg har også valgt å anonymisere kjønn, og informantene har blitt gitt fiktive navn uavhengig av kjønn. Dette er gjort for å rette fokuset over på egenskaper som utdanning, matpraksis og klimaengasjement, og for å sikre høy grad av konfidensialitet. Informantene er ulike med tanke på utdannings- og yrkesretninger, men har til felles (med unntak av én) at de har utdanning på høyere nivå – det vil si bachelor-, master- eller doktorgradsnivå. Informantene har også ulike motivasjoner for å velge en grønn matpraksis, men felles for alle er at miljøvern er en av hovedmotivasjonene. Samtlige informanter bor og arbeider/studerer i Norge, men to av informantene i gruppeintervjuet er nylig tilflyttet fra utlandet. Når det kommer til alder var det relativt stor avstand mellom yngste og eldste i utvalget, men det var overvekt av informanter i 20- og 30-årene.

Hovedregelen var å rekruttere informanter jeg *ikke* hadde relasjon til før intervjustart. Det ble gjort ett unntak. Til tross for bekjentskapet, valgte jeg å inkludere Helene i studien da hun tilfredsstiller utvalgskriteriene og fremstår som reflektert, ærlig og delingsvillig. Dette

bekjentskapet kan ha påvirket de data som er generert, men det er ikke ensbetydende med at de data som genereres er mindre pålitelige. Relasjonen kan ha bidratt til en trygg og avslappet intervjusituasjon, som gir spontane og ufiltrerte svar. Det var også viktig for meg å etterstrebe en profesjonell og faglig samtale underveis i intervjuet for å sikre pålitelige svar.

3.3.2 Gjennomføringsfasen: Individuelle- og gruppeintervjuer

I prosessen med å innhente data har jeg gjennomført syv individuelle- og ett gruppeintervju i ulike norske byer. Samtlige intervjuer ble, etter samtykke, tatt opp på lydopptaker og transkribert. Transkripsjonen av intervjuene utgjør materiale for tolkning og analyse.

De individuelle intervjuene ble gjennomført i tråd med intervjuguiden beskrevet over. Hvert intervju er imidlertid unikt, og er tilpasset de tankerekker og assosiasjoner som kom opp underveis. Intervjuguiden bidro likevel til å gi intervjuene en viss struktur og ramme. Dette har også hatt betydning for strukturen i det påfølgende analysearbeidet. Intervjustedet ble valgt av informantene og intervjuene varte mellom 45 til 70 minutter, alt etter hvor mye informanten hadde på hjertet.

Gruppeintervjuet oppstod spontant, da det viste seg at flere av de ansatte ved en vegansk café ønsket å delta i intervjuet som i utgangspunktet var ment for én person. I denne intervjusituasjonen ble intervjuguiden også brukt som utgangspunkt, men istedenfor å gå grundig til verks på alle spørsmål, valgte jeg ut noen av hovedspørsmålene som informantene diskuterte seg i mellom. Samspillet stod i fokus, og det ble generert data som fikk frem hvordan informantene reagerer på hverandre og konstruerte meninger i fellesskap. Mitt inntrykk er at informantene slappet av, og at denne samtalen derfor genererte spontane og ufiltrerte svar. Intervjuet hadde en varighet på 75 minutter.

Utfordringer i gjennomføringsfasen

Til tross for at intervjuene i hovedsak ble gjennomført uten store problemer, opplevde jeg noen utfordringer underveis som jeg ønsker å redegjøre for. For det første registrerte jeg hos noen informanter en ambivalens eller motvilje mot å svare på enkelte spørsmål. De spørsmålene som oppfordret informantene til å dele hva de assosierer med matpraksisene og menneskene bak, ble møtt med ambivalens. Dette kom til uttrykk ved at informantene skiftet mellom å gi nølende og tidvis veldig hardtslående og konkrete svar. Jeg opplevde at enkelte informanter reserverte

seg fra å si «det de mente» da dette kunne tolkes som stereotypiske oppfatninger og bedømmelser.

I de situasjoner der informantene kom med konkrete og hardtslående beskrivelser av «de andre», kunne dette være trigget av min spørsmålsformulering eller interesse for enkelte tankerekker. Det er derfor mulig at en annen spørsmålsformulering og en annen forsker kunne generert andre svar. Dette har jeg vært bevisst på underveis i intervjusituasjonene, og jeg har etterstrebet den frie samtale, der informantenes stemme står i fokus. Jeg har ikke presset på når informantene viste motstand, men gjentatt de ord og uttrykk *de selv* har benyttet for å forsikre meg om at jeg har forstått dem rett. Dette har gitt informantene en ny mulighet til å komme med refleksjoner, meninger og erfaringer. Det å gjenta informantens egne utsagn eller fortolkninger av disse, har jeg også gjort i situasjoner der informantene skiftet mellom å komme med hardtslående vurderinger av «de andre» i det ene øyeblikket og modererer disse i det neste. I tillegg til det som er nevnt over, gir jeg informantene mulighet til å endre mening eller styrke sine svar, ved å spørre om det er noe de ønsker å legge til eller oppklare før intervjuet avsluttes. Jeg vil også argumentere for at det har vært hensiktsmessig å utfordre informantene på noen spørsmål som omhandler vurderinger eller beskrivelser av seg selv og andre. Den kunnskapen dette frambrakte åpnet opp for en relevant diskusjon omkring betydningen av egalitære- og likhetsorienterte holdninger i den norske konteksten.

En siste utfordring var at jeg måtte gjennomføre et gruppeintervju som ikke var planlagt på forhånd. Planen var gjennomføre et individuelt intervju, men da flere av informantens kolleger hadde interesse av å delta, anså jeg dette som en gylden mulighet til å generere relevante data effektivt. Gruppeintervjuet ble gjennomført i tråd med hovedtemaene i intervjuguiden. Til tross for lite forberedelser, ble det spontane intervjuet vellykket med tanke på informantenes delingsvillighet og trygghet i intervjusituasjonen.

3.3.3 Tolkningsfasen: Analysering og tolkning av empiri

Jeg har ikke benyttet systematiske analyseteknikker for å analysere empirien, men har valgt å analysere med utgangspunkt i forskningsspørsmålene presentert i teorien. Dette innebærer at jeg kategoriserer datamaterialet med utgangspunkt i hvilket forskningsspørsmål det kan belyse. Forskningsspørsmålene er fargekodet, og jeg har benyttet meg av de ulike fargene til å markere relevante sitater i de transskriberte intervjuene. Med utgangspunkt i denne prosessen, har jeg

blant annet konstruert tre figurer som presenteres i analysekapittelet. Disse figurene er konstruert med utgangspunkt i informantenes vurderinger og assosiasjoner koblet til en grønn matpraksis og en kjøttrik matpraksis og disse er kategorisert i henholdsvis «oss» og «dem». Figurene har i hensikt å illustrere hvordan informantene trekker kulturelle og moralske grenser (Lamont, 1992). Disse begrepene har fungert som analytiske verktøy som har bidratt til å identifisere prosesser der informantene markerer nærhet til eller avstand fra matpraksiser, mennesker og livsstiler de i ulik grad identifiserer seg med.

3.4 Forskningsetiske betraktninger

Det er viktig å ta hensyn til etiske problemstillinger underveis i en studie. I første rekke er denne studien godkjent etter søknad til NSD (se vedlegg 2). For det andre er forskningens etikk blitt ivarettatt gjennom *informert samtykke*. Før intervjuene fikk informantene tildelt informasjonsskriv og samtykkeskjema. Dette beskriver studiens formål, hva det innebærer å delta, opplysninger om personvern og rettigheter, samt min og veileders kontaktinformasjon (se vedlegg 3). Samtlige informanter leste og signerte på samtykkeskjema før intervjuet ble igangsatt. På denne måten har jeg sikret at informantene deltar frivillig og at de er bevisst sine rettigheter. En spesielt viktig del av det informerte samtykket er at informantene samtykker til hvilke personopplysninger som *kan* inkluderes i masteroppgaven.

Informantene er opplyst om studiens formål og at det å delta innebærer et intervju som i hovedsak vil omhandle «informantenes opplevelser, refleksjoner, vurderinger og holdninger til sitt eget og andres konsum av kjøtt». I utarbeidelsen av informasjonsskrivet er det også gjort flere avveininger om graden av åpenhet koblet til forskningsdesign (Kvale og Brinkmann, 2012: 89). Dette handler om å balansere informantenes rett til å være informert om studiens formål, samtidig som man ikke beskriver forskningsdesignet i slik detalj at informantene kan «tilpasse» sine svar til det som oppleves som sosialt ønskelig eller moralsk rett. Målet er å fange informantenes spontane svar i intervjusituasjonen og ikke ferdigtenkte- og formulerte utsagn. Denne avveiningen er vanskelig, men jeg opplever at informasjonsskrivet har tilstrekkelig med informasjon om studien. Det er også relevant å påpeke at informasjonsskrivet ble skrevet i god tid før forskningsprosjektet var igangsatt. Studiens formål er i informasjonsskrivet derfor beskrevet i generelle vendinger, og fanger ikke opp alle sider ved studiens sluttresultat. Jeg vil likevel argumentere for at dette er naturlig i et forskningsprosjekt, og illustrer hvordan en studie utvikler seg i takt med at man innhenter data og analyserer disse.

Denne studien har etterstrebet høy grad av *konfidensialitet* (Kvale og Brinkmann, 2012: 90). Alle informanter er anonymisert med tanke på navn, kjønn, alder, bosted og navn på arbeidsplass. Informasjon om informantenes utdanning (ikke utdannelse sin institusjon), yrke og matpraksis er derimot inkludert i studien.

3.5 Vurdering av studiens kvalitet

Denne studien er inspirert av den sosialkonstruktivistiske forskningstradisjonen og bygger derfor på erkjennelsen om at kunnskap konstrueres i samspillet mellom intervjuer og informant. Dette kunnskapssynet er, slik jeg opplever det, uforenelig med helt objektiv og nøytral forskning. På bakgrunn av dette kan heller ikke studien vurderes etter positivistiske kvalitetskriterier som *nøytralitet* og *objektivitet* (Tjora, 2017: 235). I tråd med den sosialkonstruktivistiske tradisjonen vil jeg sikre kvalitet gjennom transparens og refleksivitet, samtidig som jeg vil reflektere over kvalitetskriteriene *pålitelighet*, *gyldighet* og *generaliserbarhet* (Tjora, 2017).

3.5.1 Er resultatene pålitelige?

Jeg er bevisst på at jeg som privatperson og masterstudent i sosiologi bærer med meg en solid sekk med forforståelse, som trolig har vært med å farge denne studien. Innenfor den sosialkonstruktivistiske forskningstradisjonen fremheves viktigheten av å være bevisst og åpen om denne, uten å forkaste den som forskningsmessig støy. Det burde derimot være en sentral målsetning å justere denne forforståelsen i møte med ny kunnskap. Som et middel for å styrke studiens pålitelighet, vil jeg under vise transparens gjennom en refleksjon koblet til *min forskerrolle*. Det er ikke til å unngå at min sosiale bagasje ubevisst kan ha vært med på å farge studien, uten at dette trenger å forringe studiens kvalitet. De deler av min forforståelse som er relevant å diskutere er (1) min sosiologiske bakgrunn og interessefelt og (2) personlig engasjement i klimasaken.

Gjennom min tid som student i sosiologi, har jeg blitt stadig mer interessert i kulturell klasseteori. Dette er en ressurs i følgende masteroppgave fordi jeg har opparbeidet meg god kjennskap til relevante teorier og forskningsartikler, som gjør det lettere å begrepsfeste fenomener eller tendenser som åpenbarer seg i datamaterialet. Denne teoretiske «tryggheten» kan også ha bidratt til mer kreativitet i analysearbeidet. Høsten 2019 skrev jeg en teoretisk

oppgave om grønt kosthold i et klasseperspektiv (Frøyhaug, 2019). Oppgaven så på relasjonen mellom et grønt kosthold og sosial klasse i lys av Bourdieusk og Goffmansk teori. Denne forstudien ga meg inspirasjon til masterprosjektet, da jeg oppdaget et hull i forskningsfeltet som jeg fikk lyst til å være med på å fylle. Forstudien har trolig hatt betydning for masteroppgavens tematikk, forskningsdesign og valg av teoretiske rammeverk. Til tross for at denne forkunnskapen har vært en viktig ressurs i gjennomføringen av denne studien, kan min forkunnskap også ha resultert i at relevante tematikker eller teorier ble nedprioritert til fordel for det jeg allerede kjente.

For å sikre at den forkunnskapen som ble opparbeidet gjennom nevnte oppgave ikke ble til hinder for ny kunnskap og innsikt i møte med ny empiri, gikk jeg flere runder med det aktuelle empiriske materialet der jeg spurt meg selv: *Hva stemmer ikke overens med de teoriene jeg tidligere har benyttet eller mine antagelser?* Dette bidro til at jeg i dette masterprosjektet har justert mitt teoretiske utgangspunkt og inkludert flere forskningsartikler og teorier som nyanserer eller kritiserer tidligere anvendt teori (se Lamont, 1992; Skarpenes, 2007; Gullestad, 1992) Dette har også bidratt til en mer nyansert analyse, der jeg har tillagt avvikende tilfeller og kontrasterende forklaringer økt verdi. Dette er også i tråd med den abduktive tilnærmingen til empirien som er beskrevet over.

Det er også viktig å være åpen om at jeg, i likhet med studiens informanter, reduserer mitt kjøttkonsum av klimahensyn. Mine erfaringer fra klimavennlige miljøer (se anekdote) har bidratt til å forme masteroppgavens tematikk og problemstilling, samt metodiske og teoretiske valg. Dette kan også ha hatt betydning for hvilke «briller» jeg hadde på meg da jeg tolket informantenes utsagn. Det er også mulig at dette kan ha påvirket intervjusituasjonene. Min rolle som ung masterstudent i sosiologi samsvarer godt med det bildet informantene har av en «typisk vegetarianer». Dette kan ha betydning for det intersubjektive samspillet i intervjusituasjonen. På den ene siden kan dette bidra til at informantene opplever relasjonen som symmetrisk, som en samtale mellom likesinnede, og at de derfor tørr å være åpne og ærlige. På den andre siden kan mine personlige egenskaper ha bidratt til at informantene har justert sine svar i retning det de tror jeg mener personlig eller ønsker å høre. For å unngå dette valgte jeg å ikke si noe om egen matpraksis og/eller klimaengasjement for etter intervjuet var ferdig.

I tillegg til det overnevnte har jeg styrket studiens pålitelighet ved å benytte lydopptaker for å ta opp intervjuene, og transkribert intervjuene med stor nøyaktighet. De transkriberte sitatene brukes gjennomgående i analysen og gir leseren tilgang på informantenes «stemme». I analysen skiller jeg også mellom informantenes meninger eller utsagn (direkte sitater og parafraseringer) og mine tolkninger av dette.

3.5.2 Er resultatene gyldige?

I en gjennomgang av kvalitetskriteriet *gyldighet* blir det relevant å undersøke i hvilken grad svarene som denne forskningen frembringer, er svar på oppgavens problemstilling (Tjora, 2017: 232). For å sikre studiens gyldighet har jeg vært opptatt av å redegjøre for kunnskapssynet denne studien har sin bakgrunn i, samt en beskrivelse og forklaring av metodiske og teoretiske valg underveis. På denne måten håper jeg at leseren står i en posisjon til selv å vurdere studiens relevans og presisjon (Tjora, 2017: 234). Den viktigste kilden til gyldighet er likevel at empirien gjennomgående er forankret i annen relevant sosiologisk forskning og teori (Kvale og Brinkmann, 2012: 254 og 257).

3.5.3 Er resultatene generaliserbare?

Denne studien sikter i hovedsak mot *konseptuell generalisering*, der målet er å utvikle konsepter, figurer eller tabeller som kan overføres til andre lignende tilfeller (Tjora, 2017: 293). I praksis betyr dette at jeg i analysen presenterer flere figurer som skal gi leseren visuelle og forenklete fremstillinger av informantenes vurderinger av egen og andres matpraksis og livsstil. Jeg har også utviklet begrepet *parallelle grensedragninger*. Begrepet er en videreutvikling av Lamonts (1992) teori om symbolske grenser, og er utviklet for å fange essensen i et fenomen slik den fremkom i analysen. Målet er at dette begrepet skal kunne overføres til andre lignende situasjoner og at det kan brukes, testes og gi innsikt i videre forskning innenfor samme tema (Tjora, 2017: 247). For å oppnå konseptuell generalisering har jeg også gjennomgående benyttet tidligere forskning og teorier som støtter opp under eller som belyser de empiriske funn som presenteres i analysen. Dette har bidratt til å «heve blikket» fra empirien, slik at jeg kan si noe mer generelt om hva mine funn indikerer.

4. Analyse

I analysen diskuterer jeg forskningsspørsmålene introdusert i teorien med utgangspunkt i empiri. De empiriske funnen forankres og diskuteres fortløpende i lys av relevant teori og forskning. På denne måten foregår analysen på to nivå. Den tar for seg informantenes subjektive virkelighetsoppfatning, samtidig som dette diskuteres i en mer generell kontekst i lys av teori. Dette gjenspeiler også den todelte problemstillingen. I analysens første del undersøker jeg hvordan informantene trekker kulturelle grenser med utgangspunkt i matpraksiser. I del to undersøker jeg hvordan informantene trekker moralske grenser, og hvilken betydning moral koblet til matpraksis har i sosial interaksjon. Dette etterfølges av en analysedel der jeg diskuterer hvordan de symbolske grensene er med på å dirigere sosial omgang. Siste del har en mer teoretisk innpakning, der jeg diskuterer det overnevnte opp mot reproduksjonen av sosiale grenser.

4.1 Hvordan trekker informantene kulturelle grenser med utgangspunkt i egen matpraksis?

Jeg vil i dette delkapittelet i analysen undersøke hvordan mennesker med en grønn matpraksis trekker vertikale og horisontale kulturelle grenser med utgangspunkt i matpraksis. Dette gjøres med utgangspunkt i kulturelle vurderinger og assosiasjoner koblet til en grønn og en kjøttrik matpraksis, men også kulturelle vurderinger av den *livsstilen* de assosierer med de ulike matpraksisene. Informantenes assosiasjoner og vurderinger er kategorisert i «oss» som definerer en gruppe bestående av likesinnede klimaengasjerte mennesker med en grønn matpraksis, eller «dem» som utgjør en gruppe som er ulik dem selv med tanke på matpraksis og holdninger til klima. Dette presenteres i figurer, som inneholder ord og uttrykk som representerer informantenes assosiasjoner og vurderinger (parafraseringer og direkte sitater). Før jeg presenterer figurene redegjør jeg for informantenes opplevelser av sammenhengen mellom en grønn matpraksis og høy utdanning.

4.1.1 De høyt utdannedes matpraksis

Informantene assosierer det å spise grønt med egenskaper som *høy utdannelse*, *akademiker*, *student* og *middelklasse* (se figur 1). Utdanning er den viktigste kilden til kulturell kapital og informantenes utsagn tyder på at de anser en grønn matpraksis som et symbol på dette (Bourdieu, 2005). Jeg tolker også at de anser denne praksisen som en «naturlig» del av en

middelklasselivsstil. Informantenes beskrivelser, underbygges av undersøkelser som finner en sammenheng mellom høye utdanningsnivå, klimaengasjement og lavt kjøttkonsum (Jarness og Hansen, 2018; Estep, 2018; 2019; Lysgård, 2019). Det fremstår heller ikke tilfeldig at alle, med unntak av én informant, har utdanning på bachelor-, master- eller doktorgradsnivå (se tabell 1). Jeg vil dermed argumentere for at informantene generelt sett har høy kulturell kapital og selv inngår i middelklassen.

Til tross for at flere informanter assosierer det å ha en grønn matpraksis med en øvre middelklassebakgrunn, antyder et par av informantene at det eksisterer et skille mellom den økonomiske- og den kulturelle fraksjonen (Bourdieu, 2005). En av de høyst utdannede informantene, som jeg har valgt å kalle Ellen, sier eksempelvis at hun assosierer en grønn matpraksis med: «... middels god inntekt, kanskje staten, og høy utdanning. Eller sånn type, ikke kjempehøy inntekt, men mye gjeld til Lånekassen». Her presiserer Ellen forskjellen mellom høy utdanning og høy inntekt, og er tydelig på at hun assosierer en grønn praksis med den høyt utdannede, det vil si den kulturelle fraksjonen av middelklassen. Ellens assosiasjoner til en kjøttrik matpraksis står i stor kontrast til overnevnte, og kobles til det å jobbe på *Børsen* eller *Barcode*⁵. Flere informanter assosierer også det å spise mye kjøtt med *høy inntekt* og det å gå i *dress på jobben* (se figur 1). Jeg tolker dette som et tegn på at det å spise mye kjøtt kobles til en tilhørighet i den økonomiske fraksjonen av middelklassen. Geir, en av de veganske informantene med bachelorgrad, underbygger dette. Han er «enige» med Ellen og assosierer en grønn matpraksis med fraværet av *dress* og *slips* som kan indikere at han oppfatter en grønn matpraksis som uforenelig med økonomisk- eller businessorienterte jobber. Dette viser at informantene trekker *horisontale grenser* innenfor samme sosiale lag, mellom et «oss» som har overvekt av kulturell kapital, og et «dem» som har overvekt av økonomisk kapital (Lamont, 1992; Bourdieu, 2005).

Informantene omtaler ikke utdanning direkte når de beskriver mennesker som spiser mye kjøtt, men jeg finner følgende assosiasjoner koblet til en kjøttrik matpraksis i datamaterialet: *bønder*, *lastebilsjåfør* og *håndverkere* (se figur 1). Her tolker jeg at informantene trekker vertikale grenser, mot et «dem» som tilsynelatende har yrkesrettet eller lavere utdanning enn dem selv (Lamont, 1992).

---

⁵ En bygningsrekke i Oslo som huser store nasjonale og internasjonale forretningsvirksomheter (Tvedt, 2018).

4.1.2 Livsstil

I tillegg til å assosiere en grønn matpraksis med høy utdannelse, finner jeg at informantene assosierer det å ha en grønn matpraksis med en rekke andre egenskaper som utgjør en helhetlig grønn livsstil. Beskrivelsene står i kontrast til de egenskapene de forbinder med mennesker som har en kjøttrik matpraksis. Dette illustreres i figur 1 som er inkludert under. Kategorien «oss» definerer en gruppe høyt utdannede, kultur- og helsebevisste personer som er politisk venstreorienterte og bor i by, mens kategorien «dem» tegner et forenklet bilde av en gruppe usunne personer med «folkelige» kulturinteresser, som er politisk høyreorienterte og bor ruralt. Under vil jeg fokusere på tre motsetninger som illustrerer noen av forskjellene mellom «oss» og «dem»: (1) *lavkultur versus høykultur*, (2) *venstreorientert versus høyreorientert i politikken* og (3) *helsebevisst versus usunn*.

«Oss»: En grønn matpraksis	«Dem»: En kjøttrik matpraksis
Høy utdannelse, akademia, middelklasse, urban, hippie, trendy, helsebevisste, lavt og bevisst forbruk, venstreliberale holdninger, individualister, el-bil, rødvin, hipstere, studenter, «tør å være annerledes», trening, eklinger, elitister, skoleflink, politisk bevisst, bruktklær, kulturinteressert, «bruker heller penger på kulturopplevelser enn dyreting», feminist, kvalitetsklær, «helt vanlig», «ikke dress, ikke slips», MDG, SV, Rødt, middels god inntekt, jobb i staten.	DDE, «feit ung trønder», «man tits», Fremskrittspartiet, bønder, folkelig, vanlig, tradisjonelle, mangfoldig gruppe, eldre, mamma, fotball, «ølmage også dongeribukse og brunt belte», stor familie, Staysman, jovial, campingvogn, overvektig lastebilsjåfør, bygda, klimafornekter, 50 pluss, lav matkompetanse, dress på jobben, Sylvi Listhaug, foreldrene mine, jobber på Børsen, utdanning fra militære, høy inntekt, Barcode, håndverkere

Figur 1: Kulturelle vurderinger og beskrivelser

Høykultur versus lavkultur

I figur 1 ser vi at «oss» er definert med i utgangspunkt ord som *trendy*, *rødvin*, *el-bil*, *hipstere*, *individualister*, *kvalitetsklær* og *at de «bruker heller penger på kulturopplevelser enn dyreting»*. På den andre siden finner vi «dem» konstruert med utgangspunkt i ord og kulturelle uttrykk som *DDE*, *Staysman*, *folkelig*, *jovial* og *campingvogn*. Jeg tolker at informantene assosierer «oss» med tradisjonelle uttrykk for høykultur og «dem» med uttrykk for populærkultur (Bourdieu, 2005; Lamont, 1992). Jeg identifiserer en differensieringsprosess der informantene skiller mellom det trendy og det folkelige, mellom el-bil og campingvogn,

mellom de distingverende kvalitetsklærne og den masseproduserte musikken til DDE og Staysman. På denne måten fremstår «oss» og «dem» som ulikt plassert i det kulturelle hierarkiet. Her tolker jeg at informantene trekker vertikale kulturelle grenser og markerer avstand fra kulturelle uttrykk som vekker avsmak eller som de *ikke* vil identifiseres med (Lamont, 1992). Dette kan tolkes som en distingverende strategi, med hensikt i å fremheve seg selv og «oss» som høyere opp på den kulturelle rangstigen (Bourdieu, 2005).

Her er det også relevant å trekke inn at informantene, som diskutert i forrige avsnitt, har høy kulturell kapital i kraft av deres utdanningsnivå. Dette innebærer at de ifølge teorien både mestre og definere den legetime kulturen (Bourdieu, 2005). De beskrivelsene som er å finne i figur 1, er i følge Bourdieu (2005) derfor ikke nøytrale, men uttrykk for en klassesdelt smak og er dermed både klassifiserte og klassifiserende.

Venstreorientert versus høyreorientert i politikken

Gjennomgående kobler informantene matpraksiser med moralske og politiske orienteringer. Med unntak av to informanter som mente at en grønn matpraksis var like vanlig langs hele det politiske spekteret, var det «enighet» om at denne matpraksisen var overrepresentert på den politiske venstresiden. Den veganske informanten, Geir, beskriver den «typiske vegetarianeren» som

litt sånn ja miljøforkjemper, det er jo gjerne en sånn (...) dem er opptatt av eller kanskje tidligere parti De grønne eller SV sånn politisk kanskje RV gjerne noe som ikke er på høyre siden da av spekteret sånn.

I følge Bourdieu (2005: 9) predikerer høy kulturell kapital at man stemmer til venstre, mens overvekt av økonomisk kapital predikerer høyreorienterte politiske meninger. Med bakgrunn i dette vil jeg argumentere for at en grønn matpraksis kan symbolisere tilhørighet i den kulturelle fraksjonen av middelklassen. «Dem» defineres med utgangspunkt i sterkt kontrasterende politiske orienteringer. Informanten assosierer blant annet det å spise mye kjøtt med *Fremskrittspartiet*, *Sylvi Listhaug* og det å være *klimafornekter* (se figur 1). Her trekkes det symbolske grenser med utgangspunkt i politisk orientering, og disse virker å være horisontale, mellom den kulturelle og den økonomiske fraksjonen av middelklassen (Lamont, 1992)

Sunn versus usunn

Den siste symbolske grensen jeg ønsker å undersøke, er den som er trukket med utgangspunkt i helse og kroppslig utseende. Flere av informantene assosierer det å ha en kjøttrik matpraksis med overvekt og usunn livsstil. I skarp kontrast til deres egen gruppe av helsebevisste mennesker, blir den typiske kjøtteteren beskrevet med utgangspunkt i følgende fysiske karakteristikk: *Ølme*, *«feit ung trønder»*, *overvektig* og *«man tits»* (se figur 1). De symbolske grensene som er trukket av informantene her, gjenspeiler forskning som finner at folk spiser sunnere høyere opp i det sosiale hierarkiet (Flemmen m.fl., 2017; Helsedirektoratet, 2019; Totland m.fl., 2012). Disse symbolske grensene virker derfor å være vertikale.

En grønn livstilpakke

I det store bildet finner jeg at informantenes assosiasjoner konstruerer relativt ulike bilder av «oss» og «dem». Det fremkommer også at de karakteristikkene de bruker for å beskrive de menneskene de identifiserer seg med, sjelden kommer alene, men inngår i en større og helhetlig *livsstilspakke*. To av de vegetarianske informantene, Helene og Simen, beskriver denne livsstilspakken på følgende måte:

jeg tror at man at ... hvis man på en måte er høyt utdanna, kulturinteressert, politisk bevisst og da heller man jo ofte til venstre siden, at det ofte på en måte korrelerer med å være vegetarianer da... (Helene)

for mange så kommer det som en del av en pakke da altså sånt miljøengasjement, litt sånn generelt venstreliberale holdninger da som er gjengs på universiteter (...) jeg er sikkert sånn sosioøkonomisk klassebakgrunnsmessig så passer jeg nok veldig fint inn i den rammen av (...) den typiske personen med høyere utdanning, øvre middelklasse person som vil tenkes å være opptatt av denne typen ting. (Simen)

Det virker med andre ord som om hverken Simen eller Helene opplever det som helt tilfeldig hvem som velger en grønn matpraksis. Dette underbygges videre av Ellen som hevder å kunne se om en person er opptatt av klima og har en grønn matpraksis eller ikke - at det er «ganske forutsigbart». De informantene som i størst grad omtalte denne livsstilspakken, hadde alle utdanning på master- eller doktogradsnivå, og har trolig godt kjennskap til det akademiske miljøet. Dette kan ha farget deres assosiasjoner.

I lys av sitatene over tolker jeg at en grønn matpraksis oppleves som en «naturlig» forlengelse av en livsstil og et sett med egenskaper som høy utdanning, høykulturelle preferanser, en politisk venstreorientering og et bevisst forhold til helse og kropp. Det er med andre ord mennesker som allerede besitter disse egenskapene som *også* har en grønn matpraksis. Således fremstår en grønn matpraksis som et produkt av habitus (Bourdieu, 2005). På bakgrunn av dette opplever jeg at informantene anser en grønn matpraksis som en av flere egenskaper som inngår i en grønn livsstilspakke som tilhører i den kulturelle fraksjonen av middelklassen. En kjøttrik matpraksis, på den andre siden, assosieres med en livsstil som ser ut til å være mer representativ for de lavere sosiale lag eller den økonomiske fraksjonen av middelklassen.

4.1.3 Matens kulturelle verdi

Jeg finner også at informantene trekker kulturelle grenser med utgangspunkt i matpraksisenes spiselige innhold. Figur 2 viser informantenes vurderingsrapporter når de omtaler en grønn matpraksis og en kjøttrik matpraksis og assosiasjoner koblet til ordene *vegetar* og *kjøtt*. Her ser vi at den grønne matpraksisen blant annet beskrives som *eksotisk*, *sunn* og *frisk*, og kontrasten er relativt stor til den fete og enkle ferdigmaten som assosieres med en kjøttrik matpraksis. I tillegg til dette finner jeg at samtlige informanter har positive assosiasjoner til ordet *vegetar*, og negative eller ambivalente assosiasjoner til ordet *kjøtt*. Dette preger tilsynelatende ordene de bruker i sine beskrivelser, og jeg tolker dette som et uttrykk for en avsmak mot den kjøttrike matpraksisen (Bourdieu, 2005). Under vil jeg diskutere beskrivelsene av de ulike matpraksisene.

En grønn matpraksis	En kjøttrik matpraksis
Feminint, sunt, tid- og energikrevende, «Gutta på haugen», gourmetmat, pommes frites, eksotisk, restaurant, friskt, grønt, fargerikt, kreativitet, linser	«Fast food», fedme, tungt, bensinstasjonspølse, veikro, norske mattradisjoner, grill, tradisjonsmat, blod, klimaversting, enkelt, ferdigmat, «kjøper pølse på Esso hver dag», maskulint, tungt, vane, tradisjon, hygge, «noe ekstra», vane, lavere matkompetanse

Figur 2: Vurderinger og beskrivelser av matpraksisene

Den grønne matpraksisen

En grønn matpraksis blir, som illustrert i figur 2, beskrevet med ord som *feminint*, *sunt*, *gourmet*, *eksotisk* og *friskt*. Disse beskrivelsene minner i stor grad om typen mat som studier har vist at verdsettes i de øvre sosiale lag (Bugge, 2006; Flemmen m.fl., 2017; Bourdieu, 2005). De tydeligste assosiasjonene er koblet til ordet *eksotisk*. Informantene bruker eksotisk frukt og grønnsaker, lager unorske matretter, handler på «innvandrere»-og spesialforretninger. Helene nevner blant annet *Gutta på Haugen*, en delikatessebutikk i Oslo, som et sted hun assosierer med «vegetarfolket». Disse assosiasjonene tolker jeg som et uttrykk for at informantene opplever at egen matpraksis skiller seg fra den norske mattradisjonen, og dermed er distingverende (Bourdieu, 2005). Den grønne matpraksisen ser også ut til å samsvare med den matkulturelle middelklassens ideal om den eksotiske og nyskapende maten, slik det fremkommer i Bugge (2006).

I tillegg kan det se ut til at flere av informantene opplever en grønn matpraksis som distingvert. De bruker adjektiv som *gourmet* og *kreativt* i beskrivelsen av egen matpraksis. I tillegg til dette er flere informanter opptatt av at den grønne matpraksisen er ressurskrevende, både når det kommer til tid og matkompetanse. Matpraksisen er med andre ord ikke like tilgjengelig for alle. Den kjøttrike matpraksisen fremstår langt mer tilgjengelig og «folkelig», og beskrives med ord som *tradisjon*, *vane* og *enkelt*. Den grønne matpraksisen assosieres også med det sunne. Forskning har vist at sunnhet i stor grad kjennetegner maten i de øvre sosiale lag og dette tolker jeg som enda en assosiasjon som plasserer den grønne matpraksisen i næret til middelklassens matideal (Flemmen m.fl., 2017; Totland m.fl., 2012). Mat som beskrives som gourmet, sunn og eksotisk er i følge Bugge (2006: 299) selve definisjonen på hva man «bør spise» for å tilhøre den norske middelklassen. Dette kan bety at informantene opplever at man ved å ha en grønn matpraksis, slik den beskrives over, uttrykker en fortrolighet med middelklassens matkulturelle koder og dermed markerer klassetilhørighet.

Det må imidlertid påpekes at ikke alle informantene kjenner seg igjen i denne beskrivelsen. Helene er en av informantene som er mest opptatt av dette. Hun argumenterer for at vegetarmat *ikke* trenger å være fancy, og hun markerer motstand mot en gourmettrend som hun opplever at gjør den grønne maten utilgjengelig og elitistisk. Hun argumenterer for at *pommes frites* er like vegetarisk som *linser*, men påpeker at det sjelden er denne maten de som spiser grønt ønsker å assosieres med.

Den kjøttrike matpraksisen

Når informantene beskriver en matpraksis rik på kjøtt står denne i skarp kontrast til beskrivelsen av egen grønne matpraksis. Informantene assosierer førstnevnte med ord om *maskulint*, «*fast food*», *bensinstasjonspølse*, *veikro* og *ferdigmat* (se figur 2). Her opplever jeg at informantene trekker vertikale kulturelle grenser, der de markerer avstand fra en matpraksis som fremstår som utenfor rammene av den legetime matkulturen (Lamont, 1992; Bugge, 2006). I sin helhet kan dette illustrere hvordan smak klassifiserer. Ved å skille mellom det eksotiske og det tradisjonelle, gourmetmat og bensinstasjonspølse, det lette og tunge, og sunne og usunne, kan det virke som at informantene klassifiserer de ulike matpraksisene (Bourdieu, 2005).

Det er også relevant nevne at det finnes eksempler i informantenes beskrivelser og vurderinger av den kjøttrike matpraksisen som *ikke* bærer preg av nedvurdering. Assosiasjoner som *mamma*, *foreldrene mine*, *hygge* og «*noe ekstra*» (se figur 1 og 2) viser at det å spise kjøtt også kan vekke positive assosiasjoner hos mennesker med en grønn matpraksis. Dette kan være assosiasjoner som henger igjen fra en tid da kjøtt hadde en annen status. I takt med den negative omtalen av kjøttindustrien ser det likevel ut til at disse positive assosiasjonene har bleknet. Dette illustrerer hvordan statussymboler sirkulerer i klassestrukturen, og at gårsdagens høykulturelle mat kan være dagens populærkulturelle mat (Goffman, 1951; Flemmen m.fl., 2017). Dette kan også være en del av forklaringen på ambivalensen koblet til kjøtt jeg observerer i datamaterielat.

Kontrasten mellom ordene de bruker for å beskrive de ulike matpraksisene, samsvarer også med kontrasten mellom *frihetens*- og *nødvendighetens smak* (Bourdieu, 2005). Informantenes egen matpraksis gjenspeiler den frie smaken. Den er definert av de sjeldne og eksotiske ingrediensene, er utilgjengelig og ressurskrevende, og vitner om et liv i materiell trygghet. Beskrivelsen av en kjøttrik matpraksis samsvarer midlertid med arbeiderklassens nødvendighetssmak. Den blir beskrevet som kaloririk, enkel og tradisjonell. Den har en tydelig funksjon, nemlig å tilfredsstille kroppens sultfølelse til en billig penge. «Fast food» og mat fra veikro og bensinstasjon er eksempler på mat som vitner om en kjennskap til materielle begrensninger. Jeg tolker derfor at informantene opplever denne maten som uttrykk for en smak som tilhører de lavere sosiale lag (Bourdieu, 2005).

4.1.4 Ambivalente kulturelle grensedragninger

Til tross for at hovedtendensen i mitt materiale er at informantene trekker kulturelle grenser mellom «oss» og «dem», er ikke alle disse grensene hierarkiske (vertikale). Ved flere anledninger trekkes horisontale symbolske grenser, som illustrer hvordan informantene opplever at det eksisterer ikke-hierarkiske smaksforskjeller mellom klassefraksjonene. Et høyt kjøttkonsum er derfor ikke ensbetydende med «lavere sosiale lag». Det assosieres også med den økonomiske overklassen. Det finnes også eksempler på at informanter ikke opplever at det eksisterer forskjeller i smaks- og livsstil mellom «oss» og «dem», men at begge kategorier representerer *mangfoldige grupper* og «*helt vanlig*» folk og at disse kategoriene derfor ikke står i et hierarkisk forhold til hverandre.

Jeg finner også eksempler på at vertikale kulturelle grenser blir etterfulgt av nyanserende og anti-hierarkiske tilleggskommentarer (Skarpenes, 2007). Lisa uttrykker ambivalens når hun forteller om hvordan hun opplever at mennesker med en grønn matpraksis har høyere moral og utdanning enn «de andre», men følger opp dette med å si: «altså jeg ser ikke på meg selv som så veldig annerledes enn alle andre som spiser kjøtt liksom» og Astrid i gruppeintervjuet som assosierer det å spise mye kjøtt med å høre på DDE, men som følger opp med å si: «men jeg liker også DDE». Bemerkningene rettet mot folk som spiser mye kjøtt er tilsynelatende «vasket» i egalitære tilleggskommentarer. Dette resonerer dårlig med Bourdieu (2005) som hevder at ethvert uttrykk for smak, om enn ubevisst, har i hensikt å sikre egen posisjon eller klarte på den sosiale rangstigen. Mange av de kulturelle vurderingene blir også fulgt opp med kommentarer om at beskrivelsene er stereotypiske, karikerte og tullede. Graden av nyansering varierer blant informantene, men jeg finner likevel en generell tendens til at noen kulturelle grenser er trukket med ambivalens.

Det forekommer også at noen informanter uttrykker en slags «forakt for eliten» (Skarpenes, 2007). Helene, en av de vegetarianske informantene, trekker tydelige grenser mot holdninger hun oppfatter som elitistiske blant vegetarianere. Hun sier blant annet at det finnes mennesker som har en grønn matpraksis, som hun opplever som «de eklingene, elitistene liksom». Hun sier videre at hun tror mange som spiser mye kjøtt er i mot vegetarianere fordi de «er så fisefine med nesa i været liksom og alle er jo ikke det, men mange er jo det for det om liksom». Disse sitatene viser en motstand mot å bli oppfattet som «ovenfra og ned» og i dette tilfellet ser det ut til å bli trukket symbolsk grense «nedenfra og opp». Til tross for at flere informanter tar

avstand fra elitisme, stopper ikke dette informantene fra å trekke vertikale kulturelle grenser så lenge de *selv* ikke opplever at det kommer fra et elitistisk ståsted. Dette kan tolkes som om behovet for å distingvere seg og de egalitære verdiene som preger det norske samfunnet, trekker informantene i to ulike retninger. Det kan se ut til at de prøver å gjøre begge deler: *distingvere seg* samtidig som de *viser nærhet til det «folkelige»* (Bordieu, 2005; Lamont, 1992; Skarpenes, 2007).

I sum kan det virke som om informantene trekker en kombinasjon av horisontale og vertikale grenser mot en kjøttrik matpraksis. Den grønne matpraksisen fremstår i lys av informantenes beskrivelser som et symbol på tilhørighet i den kulturelle middelklassen, mens den kjøttrike matpraksisen assosieres med en livsstil og smak som er «typisk» for den økonomiske fraksjonen av middelklassen eller arbeiderklassen. Her finner jeg med andre ord at informantene markerer avstand fra en matpraksis som de opplever er mindre legitim enn egen. De kulturelle grensene mellom matpraksisene, mellom «oss» og «dem», er likevel nyansert av at flere informanter uttrykker en ambivalens til å vurdere livsstil og smak. Dette forsterkes også av det jeg tolker som en generell motstand mot elitisme og «ovenfra og ned»-holdninger.

4.2 Hvordan trekker informantene moralske grenser med utgangspunkt i egen matpraksis og hvilken betydning har disse i sosial interaksjon?

I dette delkapittelet i analysen undersøker jeg hvordan informantene trekker moralske grenser med utgangspunkt i matpraksiser, og hvilken betydning disse grensene har for hvordan informantene opptrer i sosiale situasjoner. I første underkapittel diskuterer jeg, med utgangspunkt i figur 3, hvordan informantenes assosiasjoner og vurderinger konstruerer et «oss» og «dem» med utgangspunkt i moral.

4.2.1 Moralske grenser

Jeg finner i datamaterialet en tendens til at informantene trekker moralske grenser med utgangspunkt i egen matpraksis. Dette handler i stor grad om moralske vurderinger koblet til miljø- og dyrevern, som virker å være uløselig koblet til matpraksisen. Som illustrert i figur 3 er informantenes moralske vurderinger blitt kategorisert som «oss» eller «dem». Kategorien «oss» definerer en gruppe globalt orienterte altruister, med store moralske sirkler, og kategorien

«dem» definerer en gruppe av lokalt orienterte egoister med moral koblet til det nære og kjære, *ikke* verden som helhet. Disse forenklede bildene vil diskuteres mer inngående under.

«Oss»: En grønn matpraksis	«Dem»: En kjøttrik matpraksis
Bevisst- og lavt forbruk, frivillighet, «stor moralsk sirkel», miljøvernsgasjert, dyrevernsengasjert, aktivisme, klimakamp, «samsvar mellom liv og lære», etisk handel, idealister, «leve i takt med naturen», skam	Familie, det lokale, «her og nå», «gidder ikke», klimaversting, moralsk forkastelig, lidelse, «bryr seg ikke om dyr i industrien», «folk som er opptatt av sitt», «har tenkt mindre over den moralske siden», «bryr seg ikke»

Figur 3: Moralske vurderinger

«Oss»: De globalt orienterte altruistene

Gjennomgående blir mennesker med en grønn matpraksis assosiert med altruistiske verdier og handlinger. Dette bildet definerer et «oss» som på ulike måter er motivert av å gjøre «verden til et best mulig sted» (Lisa). Lisa, en av de veganske informantene, beskriver dette tydeligst. Hun antyder at «oss» har en «større moralsk sirkel» enn «dem», samt «et blikk (...) mot resten av verden». Dette bildet underbygges av at flere av informantene har erfaring fra og er opptatt av frivillig arbeid og aktivisme, spesielt koblet til miljø- og dyrevern. Dette virker å være et uttrykk for idealet om «samsvar mellom liv og lære» (Simen), som fremheves av flere informanter. Mine data indikerer også at informantene som er spesielt opptatt av dyrevern, som i denne studien primært gjelder veganerne, gjennomgående har størst fokus på den moralske siden ved matpraksisene.

Jeg finner også at informantene beskriver seg selv og et «oss» som *bevisste forbrukere*. Informantene er opptatt av at en grønn matpraksis gjerne følger en rekke andre klimavennlige praksiser, som det å handle brukt- og kvalitetsklær og fly mindre. Helene er spesielt opptatt av at dette og sier at «... når jeg tenker over vennegjengen min så er det jo det mest gjennomsyrende er på en måte bevisst forbruker, enten det er bruktklær eller liksom kvalitetsklær som kommer til å vare lenge». Dette sitatet illustrerer et forbruk som er typisk for den kulturelle fraksjonen av den øvre middelklassen, der idealet er størst mulig kulturelt utbytte til lavest mulig pris (Bourdieu, 2005: 67). Dette forbruksmønsteret kan derfor se ut til å være en lønnsom strategi for å skille seg ut. Forbrukerbevissthet og gjenbruk er også moralske spørsmål, og det virker

som om informantene her trekker en moralsk grense mellom «oss» - gjenbrukerne og «dem» - forbrukerne (Lamont, 1992).

Altruisme, frivillighet og anti-materialisme fremstår som idealer hos alle informantene. Gjengs er at de gir uttrykk for å ha valgt å spise mindre kjøtt av hensyn til fellesskapet. Det moralske nedslagsfeltet skal være bredt, og helst ta hensyn til verden som helhet. Informantenes utsagn tolker jeg i retning av at de opplever å ha et slags «morsk forsprang». To av informantene, Lisa og Ellen, sier det på følgende måter: «uten å høres alt for streng ut, så tror jeg jo at jeg tar et mer moralsk riktig valg enn dem...» (Lisa) og «det gir jo kanskje en følelse av at hvis man skal være pretensiøs da, tenke at liksom her ligger vi i teten og de andre kommer etter» (Ellen). I sin helhet tolker jeg at informantene opplever at deres matpraksis er mer moralsk riktig enn det kjøttrike alternativet.

«Dem»: De lokalt orienterte egoistene

I motsetning til «oss», fremstår «dem», som bærere av en *lokal moral*. Informantene assosierer det å spise mye kjøtt med «folk som er opptatt av sitt», har sterke familieverdier og en «her og nå»-tankegang (se figur 3). Når det kommer til dyrevelferd- og miljøvern opplever jeg at informantene kritiserer de som spiser mye kjøtt for å overse og ikke bry seg om denne tematikken – her mangler de moral. Informantene presiseres imidlertid at disse menneskene trolig har andre moralske kompass, som i større grad er rettet mot familie og lokalsamfunnet. På denne måten antyder de at mennesker som spiser mye kjøtt ikke nødvendigvis gjør dette av dårlig moral, men at deres praksiser dirigeres av andre moralske standarder.

Jeg opplever også at informantene omtaler et «dem», med utgangspunkt i fraværet av den moralen de assosierer med seg selv og sin likesinnede. Når informantene vurderer og beskriver seg selv og sine som bevisste forbrukere og altruister, tolker jeg at de indirekte sier at det å spise mye kjøtt assosieres med et høyt forbruk og egoistiske handlingsmønstre. Informantenes tanker om at de som spiser mye kjøtt *ikke gidder* eller *ikke bryr seg*, kan også tolkes som at de opplever at mennesker med kjøttrike matpraksiser har en form for moralsk passivitet når det kommer til klimaspørsmålet. Dette skiller seg fra deres egne aktive moral koblet til miljøvern.

Den relativt skarpe kontrasten mellom «oss» og «dem» når det kommer til moral, nyanseres av noen utsagn. Jeg finner noen uttrykk for at det å vurdere etter moral oppleves som ubehagelig,

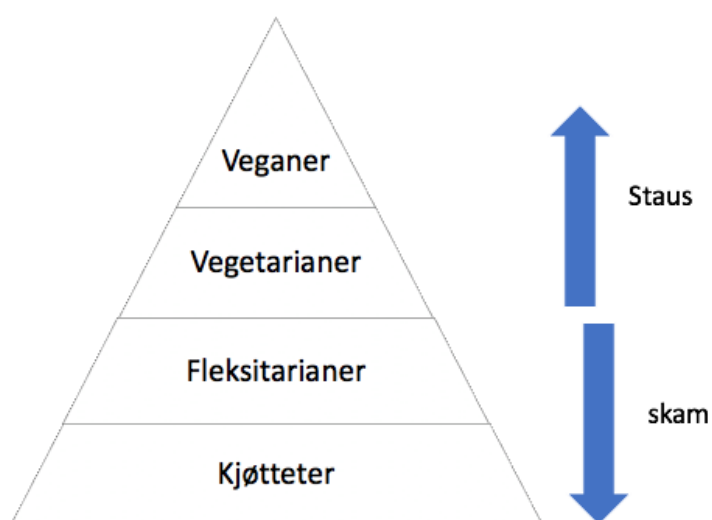
og derfor gjøres med en viss ambivalens. Den veganske informanten Lisa er, slik jeg tolker det, den av informantene som tekker tydeligst moralske grenser. Til tross for dette, sier hun at

jeg tror ikke at alle som ikke er veganere er verre personer enn meg, jeg tror at akkurat på det her aspektet så tar de et verre valg enn meg, men folk gjør sikkert bedre ting (...) enn meg (...). Det jevner seg ut liksom.

Jeg tolker det slik at Lisa synes det er ubehagelig å fremstille seg selv som et bedre menneske, og «vasker» derfor de moralske vurderingene med egalitære tilleggskommentarer. Dette er ett av flere eksempler på anti-hierarkiske holdninger hos informantene, og som vi ser påvirker disse ikke bare de kulturelle-, men også de moralske vurderingene (Skarpenes, 2007)

4.2.2 Et moralsk kostholdshierarki

Denne studien avdekker ikke bare at informantene, slik jeg tolker det, rangerer en grønn matpraksis over en kjøttrik matpraksis moralsk og kulturelt. Jeg finner også at informantene rangerer og vurderer de ulike variantene av en grønn matpraksis opp mot hverandre. Basert på informantenes utsagn, har jeg konstruert et *moralsk kostholdshierarki* som illustrerer dette og som diskuteres under.

Figur 4: Et moralsk kostholdshierarki

Som illustrert i figur 4 indikerer mine data at de ulike kostholdsvariantene rangeres etter hvor moralsk «riktige» de er. En generell tendens er at informantene nedvurderer praksiser som er

under dem i kostholdshierarkiet. Jeg finner blant annet at de veganske informantene ved flere anledninger markerer avstand fra det vegetariske kostholdet, og omtaler det blant annet som «litt sånn halvveis» (Lisa). Samme tendens finner jeg lenger ned i hierarkiet. Helene, en av de vegetarianske informantene, markerer avstand til fleksitarianerne. Hun omtaler denne kostholdsvarianten som en

sånn diffus og veldig åpen merkelapp som egentlig gjelder alle som ikke er vegetarianere, og da kan man være sånn ‘men jeg er det altså’ (...) jeg tror det er for å redusere sin egen.. følelse av ubehag man får når man vet man ikke handler sånn som man burde. (Helene)

Det å definere seg som fleksitarianer ser ut til å bli tolket som et forsøk på å uttrykke tilhørighet blant vegetarianerne og deres høye moralske standarder, uten at de ofrer noe for saken. Det å ha «*samsvar mellom liv og lære*» fremheves som viktig av flere informanter, det fleksitariske kostholdet virker å stride i mot dette. Det trekkes også moralske grenser oppover i hierarkiet. Flere av informantene som ikke har vegansk kosthold, beskriver veganere som «dømmende», «lukkede dører» og «eksklusive». Dette viser igjen anti-hierarkiske holdninger i datamaterialet, og en gjennomgående tendens til å kritisere elitisme (Skarpenes, 2007).

Jeg vil argumentere for denne interne rangeringen av kostholdsvariantene, ser ut til å resultere i at informantene ønsker å klatre mot toppen av det *moralske kostholdshierarkiet*. Dette kommer til uttrykk ved at *alle* informantene uttrykker et ønske om å gjøre kostholdet riktigst mulig. Denne opplevde rangeringen kan også forklare hvorfor noen informanter uttrykker følelser av skam og underlegenhet i møte med andre som har moralsk sett «riktigere» matpraksis enn dem selv. I neste avsnitt vil jeg, med utgangspunkt i figur 4, diskutere hvordan moral blir koblet til status og skam. Jeg vil også undersøke på hvilke måter det påvirker hvordan informantene forholder seg til egen matpraksis i sosiale situasjoner.

4.2.3 Status, skam og mat

I tillegg til at de ulike kostholdsvariantene ser ut til å være rangert etter moral, finner jeg tegn til at dette hierarkiet sier noe om matpraksisenes sosiale status. Det kan virke som om informantene opplever at matpraksisenes status øker i takt med at rammene for hva som kan spises krymper. Det å ha vid eller uklar ramme for matpraksisen og å krysse disse er tilsynelatende forbundet med tap av status og skamfølelse (Lamont, 1992). I figur 4 er dette

illustrert med to piler i hver sin retning. Pilene illustrerer hvordan informantene uttrykker at man i deres sosiale omgangskrets høster status jo lenger opp i det moralske kostholdshierarkiet man kommer, og at skam er forbundet med å «falle» på rangstigen.

Simen og Helene er to av flere informanter som uttrykker dette og de viser til en form for *sosial konkurranse* innad i det «grønne» miljøet. De antyder at det å ha en grønn matpraksis kan bidra til å høste status, men at skam og moralsk underlegenhet raskt oppstår dersom du krysser grensene for hva som er normen. Dette underbygges av Trine som opplever at det i hennes omgangskrets er status å ha en grønn matpraksis og at «det er litt sånn der moralsk overlegenhet i å liksom å skulle være en person som liksom følger bærekraftsrådene». Ellen, en av informantene som ikke har kuttet helt ned på kjøttkonsumet sitt, reflekterer over hvordan dette kan være ubehagelig i sosiale situasjoner. Hun er tydelig på at hun kan føle seg moralsk mindreverdig i sosiale settinger der de fleste spiser vegetar og hun selv velger kjøtt. Hun beskriver det på følgende måte:

jeg vet ikke, man er jo kanskje på ett eller annet nivå litt sånn moralsk mindreverdig da, det er bare jeg vet ikke, jeg vet ikke om jeg vil kalle det skam, men det er bare en sånn følelse av at man gjør noe man ikke helt skal. (Ellen)

Ellen forteller videre at dette fører til at hun unngår å spise kjøtt når andre rundt bordet er vegetarianere, fordi hun synes det er «ubehagelig sosialt». Dette tolker jeg som et uttrykk for at Ellen tilpasser seg sitt publikum, for å unngå å føle på en mindreverdighet eller skam som er forbundet med å ikke spise moralsk rett.

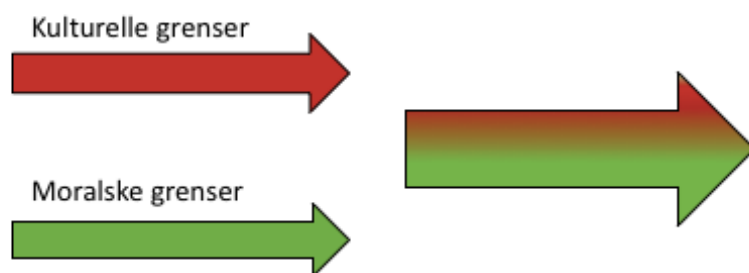
I sin helhet kan det virke som om ønsket om å oppnå status og unngå skam gjør at informantene tilpasser sin matpraksis i retning av det som er sosialt ønskelig (Goffman, 1992). Flere informanter reflekterer over hvordan de selv og mennesker i deres omgangskrets fremhever klimavennlige matpraksiser. Simen opplever at det i hans vennegjeng er mange som ønsker å fremstå som «grønne» og han sier blant annet at mennesker han omgås er «veldig opptatt av å påpeke til meg når de spiser et måltid som ikke inneholder kjøtt». Dette underbygges av flere informanter, deriblant Stine, som opplever at «de som er ute og spiser med meg, de velger vegetar selv om de ikke er vegetarianere». Disse utsagnene tolker jeg i retning av at informantene og deres omgangskrets opplever det som et statussymbol å utvise klimaengasjement og å spise moralsk «riktig». De velger derfor å fremheve dette i sosiale

settinger (Goffman, 1951; 1992). På denne måten kan de markere tilhørighet i den kulturelle middelklassen (som diskutert i forrige delkapittel) og en plass i det øvre sjiktet av det moralske kostholdshierarkiet.

4.2.4 Kulturelle vurderinger i moralsk forkledning

Skarpenes (2007) hevder at det er lettere for nordmenn å trekke moralske, enn kulturelle grenser, fordi det hersker en tanke om at moral er likt fordelt i befolkningen. Disse vurderingene er derfor ikke hierarkiske. Mine data indikerer for det første at informantene ikke opplever at moral er likt fordelt i befolkningen og at de ikke har noen problemer med å trekke moralske grenser. Jeg opplever heller ikke at informantene har store kvaler med å trekke kulturelle grenser, så fremt de er forankret i moral. Mine funn resonnerer med andre ord godt med Bourdieus (2005) klassemodell.

Det jeg finner i denne studien, som skiller seg fra Bourdieu (2005), er at kulturelle og moralske grensedragninger ofte trekkes parallelt. Dette fenomenet har jeg valgt å definere som *parallele grensedragninger*. Når informantene trekker kulturelle grenser med moralske undertoner, opplever jeg at dette legitimerer de nedadgående kulturelle grenser. De får en bredere forankring når de kobles til moral. Dette kan henge sammen med at det å markere avstand fra det folkelig og populærkulturelle, virker mindre elitistisk når disse preferansene også oppleves som umoralske, eller kan kobles til holdninger og verdier informantene er uenige i. Når informantene opplever å ha moralen og politikken (Miljødirektoratet m.fl., 2020) på sin side, ser det med andre ord ut til at dette legitimerer de symbolske grensene som trekkes. Dette illustreres i figur 2. Den røde pilen illustrerer ambivalensen og motstanden mot å kulturelle grenser, mens pilen som illustrerer den moralske grensedragningen har en grønn farge som symboliserer legitimitet. Når kulturelle grenser blir underbygget av moralske grenser kan det virke som om disse i kombinasjon skaper en mer potent og legitim symbolsk grense. Dette illustreres av en fet pil med overvekt av grønn farge.

Figur 5: Parallellgrensedragninger

Jeg vil argumentere for at denne tendensen kan vise seg å være spesiell i den norske konteksten der likhetstankegangen står sterkt, og kanskje spesielt tydelig når praksisen som undersøkes har en moral-politisk dimensjon. Jeg opplever at dette understreker viktigheten av å ikke stole blindt på at store klassekulturelle studier (se Bourdieu, 2005) er kontekstuavhengige og dermed direkte kan forklare fenomener i en norsk kontekst.

I dette delkapittelet i analysen finner jeg at informantene trekker moralske grenser. Informantenes moralske vurderinger og assosiasjoner definerer et «oss» kategorisert som globalt orienterte, altruister som er opptatt av gjenbruk, og et «dem» kategorisert som lokalt orienterte egoister med et høyt og ubevisst forbruk. Disse moralske grensene er nyansert av at informantene også uttrykker en motstand mot å fremstå moralsk overlegne. I forlengelsen av dette, finner jeg også at de moralske grensene som omkranser «oss» virker å være med på å digrere hvordan informantene forholder seg til matpraksisene i sosiale situasjoner. Her finner jeg blant annet at skam og status fremstår som drivkrefter som er med på å holde informantenes matpraksis innenfor rammene av det «moralsk riktige». Avslutningsvis vil jeg argumentere for at begrepet *parallellgrensedragninger*, kan bidra til å kaste lys over hvordan moral tilsynelatende kan bidra til å legitimere vertikale kulturelle grenser.

4.3 På hvilken måte er matpraksis og livsstil med på å dirigere sosiale omgang?

I dette delkapittelet av analysen undersøker jeg hvordan matpraksis og livsstil preger informantenes sosiale omgangsform. Jeg er interessert i å undersøke hvorvidt de søker mot likesinnede, eller uttrykker et ønske om å omgås og diskutere klima og kjøttkonsum med meningsmotstandere. Er det slik at like barn leker best?

4.3.1 En grønn omgangskrets

På spørsmål om hvordan informantene opplever holdninger til miljøvern og grønne matpraksiser i omgangskretsen, svarer samtlige informanter at deres nærmeste familie og venner er relativt like dem selv. Det kan se ut til at informantene inngår i miljøer der klimaengasjement og/eller dyrevelferd står sterkt, og der det oppfattes som «naturlig» å redusere kjøttkonsumet sitt. På det nevnte spørsmålet, svarer Helene:

Oj, jeg tror jeg har en veldig homogen omgangskrets. Jeg tror alle har ganske (...) eller jeg har venner som ikke er vegetarianere liksom, men majoriteten, altså 99 prosent er liksom veldig sånn spiser lite kjøtt selv. (...) også det er vel sånn 30 prosent vegetarianere da. (Helene)

Ellen forteller i likhet med Helene at hun har en svært homogen omgangskrets. Hun kobler dette til det akademiske miljøet hun inngår i som doktorgradsstudent, og sier at «da jeg tok masteren min så var det på en måte ikke spørsmål om du var vegetar. Det spørsmål om du var vegan». Her tolker jeg at hun beskriver et miljø der det å ha en grønn matpraksis er normen, og hun er ikke alene om å koble det akademiske miljøet til grønne holdninger og praksiser. Trine, en av informantene med utdanning på masternivå, antyder også at hun har en uniform vennegjeng når det kommer til holdninger til kjøtt, og hevder at hun tilhører et miljø med «høy konsentrasjon av vegetarianere og veganere». I tillegg til å ha omgangskretser som er samstemt når det kommer til matpraksiser, forteller også informantene at deres omgangskrets er like på andre måter. De omgås med andre ord mennesker som har lik livsstil og sosial bakgrunn som dem selv, og det virker som om høy utdanning er et fellestrekk i informantenes omgangskretser. Simen setter ord på dette: «... det er lett å omgås folk som er som en selv og har den samme bakgrunnen.»

Det er likevel ikke alle informantene som opplever å få sine holdninger og praksiser ekkot i vennegjengen. Mine data indikerer at veganerne i størst grad opplever at de er alene om kostholdet sitt. Dette henger trolig sammen med at prosentandelen veganere i den norske befolkningen er lav (Hautala, 2019). Det ser likevel ut til at de veganske informantene, Stine, Geir og Lisa, opplever samhold med andre veganere i mer lukkede rom. For eksempel på jobben eller i grupper på Facebook. Stine kjenner få andre veganere og vegetarianere, men inngår likevel i et vegansk miljø på jobben. Geir, den av informantene som har hatt lengst fartstid som veganer, beskriver sin omgangskrets som ulik seg selv med tanke på matpraksiser og holdninger

til dyrevern. Han opplever det veganske miljøet som for ungt, og velger derfor sjelden å delta i sosiale tilstelninger ment for veganere. I likhet med Stine er også Geir en del av et vegansk miljø gjennom jobben i en vegansk café. Til tross for at det finnes få veganere i Norge, indikerer mine data at det eksisterer flere rom og arenaer der også disse kan omgås likesinnede.

Det kan se ut til at mennesker med grønne matpraksiser søker mot sosiale rom, der klima og/eller dyrevelferd er høyt oppe på agendaen. Jeg tolker dette som et uttrykk for ønsket om likhet i relasjoner og å få bekreftet sin «grønne identitet» (Lamont, 1992; Gullestad, 1992). Dette kan være et uttrykk for den *egalitære individualismen* som i følge Gullestad (1992) preger den norske omgangsformen. Hun hevder at den norske befolkningen har internalisert egalitære verdier, som gjør at vi søker mot likhet i våre relasjoner. Dette virker å samsvare med informantenes erfaringer. Her ser vi at kulturelle og moralske grenser mellom «oss» og «dem» i kombinasjon med en draging mot likhet i sosiale relasjoner, kan resultere i at mennesker grupperer seg i grupper av likesinnede når det kommer til livsstil og moral. Disse funnene samsvarer også med Bourdieu (2005: 13-14), som hevder at det er større sjanse for å omgås mennesker med lik klassebakgrunn som oss selv, enn å etablere relasjon på tvers av de sosiale lagene. Dette illustrerer hvordan symbolske grenser kan manifesterer seg i gruppedannelse og sosial avstand (Lamont, 1992; Lamont og Molnár, 2002).

4.3.2 Konfrontasjon eller unngåelse

I tillegg til å beskrive sine omgangskretser som relativt homogene, uttrykker flere informanter at de opplever det som ubehagelig eller slitsomt å skulle diskutere egen matpraksis og miljø- og dyrevern med meningsmotstandere. Dette resulterer tilsynelatende i at de underspiller eller unngår tematikken i møte med disse menneskene (Gullestad, 1992). Lisa er en av informantene som uttrykker dette. Hun sier:

Jeg møter folk som liksom bare er uenige av og til, men det ... kanskje jeg bare ikke setter meg nok i de situasjonene på en måte ... så på hverdagslig basis så er jeg med folk som er positive til eller er på litt samme sted selv. (Lisa)

Simen gir også uttrykk for at han sjelden eller uvillig diskuterer sin matpraksis med andre. I møte med mennesker som er uenig, uttrykker Simen at han «ikke prøver å legge seg så mye bort i hva andre folk spiser». Han kan likevel snakke om sin matpraksis hvis andre ønsker det, men er motvillig til å prøve å «evangelisere» eller verve noen til den «grønne siden». Det kan

virke som om grønne matpraksiser blir diskutert innad i grupper av likesinnede, men at tematikken i stor grad blir unngått i møte med meningsmotstandere.

Alt i alt kan se ut til at en motstand mot å oppfattes som «ovenfra og ned» i kombinasjon med en omgangsform som etterstreber likhet og enighet, resulterer i at informantene oppsøker miljøer der de kan få bekreftet sin grønne livsstil og unngår miljøer som utfordrer denne (Skarpenes, 2007; Gullestad, 1992). Her identifiserer jeg et paradoks: I søken etter likhet, kan det virke som om den sosiale avstanden øker, noe som kan styrke de sosiale grenser som eksisterer mellom grupper av «oss» og «dem» (Gullestad, 1992; Lamont, 1992).

4.3.3 Likhet avler større likhet

Det er ikke bare slik at vi trekkes mot mennesker som er like oss selv, det finnes også sosiale mekanismer som fører til at vi blir stadig «likere» de menneskene vi omgås (Goffman, 1992). Som vi har sett tidligere i analysen: Når vi omgås mennesker der grønne matpraksiser og holdninger står høyt i kurs, fremstiller vi oss gjerne i lys av dette slik at vi høster positiv respons. Vi regulerer med andre ord våre holdninger og handlingsmønstre slik at det passer overens med de menneskene vi omgås (Goffman, 1992; Lamont, 1992). Denne prosessen er dermed todelt; vi søker mot mennesker som er lik oss selv og når vi blir inkludert i miljøer av likesinnede, tilpasser vi oss de normer og forventninger som eksisterer innenfor rammen av «oss». Helene viser denne prosessen i følgende sitat: «Jeg tror man blir venner med de som mener det samme som en selv, det er jo også derfor jeg ble vegetarianer liksom». I lys av Lamont (1992) og Goffman (1992) kan det se ut til at Helene for det første søkte mot en vennegjeng som var lik henne selv og for det andre valgte å endre matpraksis for å sikre tilhørighet og inklusjon i denne. Hun tilpasser seg med andre ord gruppen hun identifiserer seg med og endrer praksis slik at hun opererer innenfor grensene av det som er forventet.

I sin helhet finner jeg at informantene i stor grad omgås mennesker som er lik dem selv med tanke på matpraksis, livsstil og sosial bakgrunn. I tillegg til dette finner jeg at tegn til at informantene søker mot miljøer av likesinnede og vekk fra miljøer der de risikerer konfrontasjon eller diskusjon om temaer som kjøttkonsum og miljøvern. Det kan med andre ord se ut til at det er en sosial avstand mellom grupper av «oss» og «dem», som reproduseres av en omgangsform som etterstreber likhet. Dette vil diskuteres mer inngående i diskusjonen under.

4.4 Kan grønne matpraksiser bidra til å reprodusere sosiale grenser?

I hvert av de foregående delkapitlene i analysen identifiserer jeg prosesser og drivkrefter som kan ha en innvirkning på reproduksjonen av sosiale grenser. Dette delkapittelet er viet til å diskutere disse prosessene, med utgangspunkt i ulike teoretiske innfallsvinkler. Det er likevel viktig å påpeke at en grøn matpraksis ikke alene kan reprodusere sosiale grenser, men at denne praksisen i kombinasjon med andre, teoretisk sett kan ha en slik effekt.

4.4.1 Prosess 1: Kulturelle og moralske vurderinger

I lys av Bourdieu (2005) vil jeg argumentere for at matpraksiser, i likhet med andre kulturelle praksiser, kan være involvert i dannelsen og reproduksjonen av sosiale klasser. I denne studien finner jeg at informantene uttrykker sin smak og avsmak når de vurderer matpraksiser, og livsstilene de forbinder med disse. I det store bildet finner jeg at en grøn matpraksis beskrives som mer legitim, raffinert og eksklusiv enn den «folkelige» og kjøttrike matpraksisen, og dermed fremstår som det distingverende alternativet. Informantene assosierer også en grøn matpraksis med en livsstil, som i sin helhet fremstår distingvert. Når informantene uttrykker sin smak og avsmak, oppstår det i lys av Bourdieu (2005), en differensieringsprosess der informantene klassifiserer seg selv og andre. Denne prosessen kan bidra til å reprodusere de sosiale grensene som allerede eksisterer.

I tillegg til dette kan det virke som at det å ha en grøn matpraksis viser at du mestrer de kulturelle kodene som er definert av den kulturelle eliten (Bugge, 2006). Det å ha en grøn matpraksis kan med andre uttrykke tilhørighet øvre sosiale lag. Det å legge om til en grøn matpraksis kan derfor være en god strategi for de som har ambisjoner om å klatre i det sosiale hierarkiet.

Alt i alt vil jeg, med utgangspunkt i Bourdieu (2005) og Lamont (1992), argumentere for at sosiale grenser og klassetilhørighet kan reproduseres gjennom hierarkiske subjektive vurderinger av smak og livsstil, slik det fremkommer i denne studien. Dette tegner imidlertid ikke hele bildet. Jeg finner også i denne studien en generell motstand mot å nedvurdere eller dømme mennesker med kjøttrike matpraksiser. Jeg finner at informantene identifiserer en klassesdelt klimakamp og kjøttdebatt, men at de anser dette som uheldig og uønsket. Informantene uttrykker ikke direkte at de har en grøn matpraksis for å bekrefte eller klatre i

det sosiale hierarkiet, men at valget er tatt av hensyn til klima og det som opplevdes «naturlig» i deres sosiale kretser. I teorien er dette likevel ikke uforenelig med hierarkisering (Bourdieu, 2005).

4.4.2 Prosess 2: Statussymboler og felles handlingsmønstre

For det andre vil jeg argumentere for at matpraksiser kan være med på å markere klassetilhørighet i sosiale situasjoner, og at dette kan kobles til reproduksjon av sosiale grenser (Goffman, 1992). Goffman hevder at vi kategoriserer mennesker etter hvordan de fremstiller seg i lys av ulike symboler. Det å «smykke seg» med statussymboler kan dermed kan uttrykke og legitimere tilhørighet i de øvre sosiale lag. Jeg vil, med utgangspunkt i tidligere forskning og informantenes erfaringer, hevde at en grønn matpraksis kan betraktes som et statussymbol i den kulturelle middelklassen. Så lenge dette statussymbolet er «forbeholdt» middelklassen, det vil si at det ikke er tatt opp i arbeiderklassens kulturelle repertoar, vil også praksisen forbli forskjellsproduserende.

Lamont (1992) er også opptatt av hvordan mennesker navigerer innenfor rammene av hva som er forventet i den gruppen vi identifiserer oss med. For å sikre inklusjon og anerkjennelse handler vi i tråd med de forventninger og normer som står høyt i kurs hos de vi omgås. Vi velger med andre ord å spise grønt fordi dette bekrefter og uttrykker tilhørighet i et «oss». I analysen finner jeg at interne konkurranser, status og skam virker å være drivkrefter, som styrer informantenes matpraksis og deres holdninger til kjøtt mer generelt. Disse drivkreftene kan bidra til økt samhold, men også eksklusjon av de som ikke følger normen. Disse mønstrene av inklusjon og eksklusjon kan i en krystallisert form manifestere seg i og reproducere sosiale grenser (Lamont og Molnár, 2002).

4.4.3 Prosess: 3: Fra symbolske grenser til sosial avstand

Avslutningsvis finner jeg tegn til at de symbolske grensene som trekkes av informantene også har sammenheng med hvordan de navigerer i det sosiale terrenget. Informantene gir direkte uttrykk for at de i hovedsak omgås mennesker som er like dem selv, spesielt med tanke på holdninger til miljø- og dyrevern, men også klassetilhørighet mer generelt. På denne måten finner jeg i analysen en sammenheng mellom symbolske og sosiale grenser (Lamont og Molnár, 2002). Den sosiale avstanden som blir beskrevet i analysen kan også være et bilde på den egalitære individualismen som preger det norske samfunnet (Gullestad, 1992). Ønsket om

likhet i relasjoner og å ikke fremstå elitistisk ser ut til å resultere i at informantene velger å omgås sine likesinnede, en gruppe som paradoksalt nok fremstår som nært knyttet til den kulturelle eliten. Dette kan, slik jeg tolker det, bidra til å reproducere klassesethørighet. Likhetsprinsippet ser med andre ord ikke ut til å være uforenelig med sosiale hierarkier

I lys av Bourdieu (2005), Lamont (1992; 2002) og Goffman (1951; 1992) kan det se ut til at en grønn matpraksis, slik den fremstår i analysen, kan være en brikke i spillet om sosial posisjonering og dermed har en effekt på reproduksjonen av sosiale grenser i Norge.

Jeg vil også argumentere for at sosial ulikhet i matpraksis og klimaengasjement, kan ha implikasjoner for klimakampen. Den diskursive avstandsmarkeringen og den sosiale avstanden som jeg finner i denne studien, kan ha en negativ effekt på målet om en felles nasjonal nedgang i kjøttkonsumet slik det er formulert i *Klimakur 2030* (Miljødirektoratet m.fl., 2020). I tillegg til dette finner jeg også en motstand mot å diskutere holdninger og praksiser relatert til miljøvern med meningsmotstandere. Dette kan forsterke polarisering i klima-og kjøttdebatten og bidra til å reproducere sosiale grenser.

5. Avslutning og videre forskning

Jeg finner i denne studien at et utvalg mennesker med en grønn matpraksis, vurderer andre mennesker både kulturelt og moralsk med utgangspunkt hva de spiser. Informantenes assosiasjoner koblet til mennesker med en grønn og en kjøttrik matpraksis, er brukt som utgangspunkt i konstruksjonen av to kategorier definert som henholdsvis «oss» og «dem». Det forenklede bildet er at «oss» definerer en gruppe høyt utdannede, kultur- og helsebevisste mennesker som bor i by og stemmer til venstre, med en grønn matpraksis som beskrives som sunn, frisk, eksotisk og gourmet. «Oss» er også definert som er globalt orienterte altruistisk med en sterk moral koblet til forbrukerbevissthet. «Dem» er på den andre siden konstruert med utgangspunkt i relativt kontrasterende assosiasjoner. Informantene assosierer, i et forenklet bilde, det å spise mye kjøtt med «folkelige» kulturinteresser, arbeideklasses tilhørighet eller tilhørighet i den økonomiske fraksjonen av øvre middelklasse, politisk høyreorientering og en rural livsstil. Maten de spiser er definert som kjøttrik, og dette er assosiert med fet og enkel ferdigmat. Moralsk sett er denne gruppen assosiert med klimapassivitet eller -skepsis, høyt og ubevisst forbruk, og med et moralsk kompass som er rettet mot familie og lokalsamfunnet.

De subjektive og diskursive vurderingene og beskrivelsene som leder frem mot kategoriene «oss» og «dem», fremstår som en blanding av vertikale og horisontale kulturelle og moralske grenser. Jeg tolker på den ene siden at informantene assosierer det å spise mye kjøtt med tilhørighet i de lavere sosiale lag. En grønn matpraksis derimot assosieres gjennomgående med en livsstil og smak «typisk» for middelklassen. Dette vitner om et opplevd skille og avstandsmarkeringer langs den vertikale dimensjonen i det sosiale rommet. På den andre siden, finner jeg at en kjøttrik praksis assosieres med overvekt av økonomisk kapital og at en grønn matpraksis gjennomgående assosieres med høy kulturell kapital. Her finner jeg et skille langs den horisontale dimensjonen (Bourdieu, 2005; Lamont, 1992). I sin helhet ser det ut til at informantene opplever en grønn matpraksis som et symbol på et høyt kapitalvolum, med overvekt av kulturell kapital. Dette kan tyde på at en grønn matpraksis har en distingverende verdi, og dermed er både klassifiserende og klassifisert.

Det er ikke bare kultur som brukes for å markere avstand fra mennesker med ulike matpraksiser, det trekkes også moralske grenser med utgangspunkt i matpraksis. De moralske standardene som verdsettes blant mennesker med en grønn matpraksis, ser ut til å skape et moralsk kostholdshierarki som har betydning for hvordan informantene forholder seg til og uttrykker

sin matpraksis i sosiale situasjoner. Her finner jeg også at moral er koblet til status og skam og at disse drivkreftene tilsynelatende fører til at informantene søker mot å perfektionere sine matpraksiser. Det vil si gjøre dem så moralsk korrekte som mulig. I lys av teori virker dette å være en mekanisme som er rettet mot å sikre anerkjennelse og inklusjon i den gruppen eller kretsen informantene identifiserer seg med (Lamont, 1992; Goffman, 1992). Det å ha riktig moral, det vil si å praktisere innenfor de moralske grensene som omgir «oss», kan i følge teorien manifestere seg i styrket samhold, gruppedannelse og følelse av tilhørighet. Jeg vil argumentere for at disse mekanismene kan illustrer hvordan symbolske grenser blir virksomme når de manifesterer seg i mønstre av felles moral og praksis og dermed kan reproducere sosiale grenser (Lamont og Molnár, 2002).

I forlengelsen av dette finner jeg også tegn til de subjektive symbolske grensene ikke bare har betydning for hvordan informantene opptrer i sosiale situasjoner, men også hvem de omgås. Jeg finner i tråd med Gullestad (1992) at informantene i stor grad omgås homogene grupper som gjenspeiler dem selv med tanke på matpraksis, klimaengasjement og klassebakgrunn. Dette indikerer igjen en sammenheng mellom symbolske og sosiale grenser i form av sosial avstand mellom mennesker og grupper med ulik sosial bakgrunn. Dette antyder at det norske likhetsidealet ikke er uforenelig med reproduksjonen sosiale grenser (Gullestad, 1992).

Mine hovedfunn er at informantene klassifiserer og markerer avstand fra mennesker med en kjøttrik matpraksis og den smaken, livsstil og moral de forbinder med denne. Dette nyanseres likevel av en annen tendens. Det er nemlig også slik at informantene både reflekterer over og tar avstand fra tanken om at en grønn matpraksis forbindes med den kulturelle middelklassen. Flere informanter viser også antipati mot hierarkiske holdninger og elitisme koblet til en grønn matpraksis og klimaengasjement. I tillegg til dette finner jeg at informantene ved flere anledninger trekker horisontale grenser, som viser hvordan vurderinger av «de andre» ikke nødvendigvis er hierarkiske. I sammenheng med dette, opplever jeg at det eksisterer en slags dragning hos informantene. På den ene siden identifiserer jeg et ønske og behov for å distingvere seg gjennom matpraksis, på den andre siden finner jeg at internaliserte egalitære holdninger virker å dempe eller dekke over dette ønsket. Det kan se ut til at dette resulterer i at de prøver å gjøre begge deler: distingverer seg samtidig som de viser nærhet til det «folkelige». Denne dragningen mellom de egalitære norske verdiene og behovet for å skille seg ut, kan se ut til å lede informantene mot å trekke *parallelle grenser*. På denne måten oppnår de en

kombinasjon; de trekker vertikale kulturelle grenser, men underbygger disse i moral, slik at de kulturelle grensene fremstår med mindre elitistisk. Det å ha moralen på sin side, kan derfor bidra til at informantene opplever det som legitimt å komme med nedadgående kulturelle vurderinger, uten at dette strider i mot det norske likhetsidealet.

5.2. Videre forskning

I en videreføring av denne studien kunne det vært interessant å inkludere andre perspektiver eller teorier som kunne løfte frem andre tendenser og fenomener. Det kunne for det første vært relevant å inkludere perspektivet til mennesker som identifiserer seg med en kjøttrik matpraksis, for å få innblikk i hvordan de opplever eller vurderer seg selv og andre. Det kunne også vært en idé å fokusere mer på faktorer som kjønn og alder, da flere av informantene trakk frem disse som koblet til en grønn matpraksis. Da dette var en studie som fokuserte på de kulturelle og moralske dimensjonene, ble det viet mindre oppmerksomhet til kjønn og alder i denne omgangen.

I tillegg til dette ville det vært interessant å vie mer oppmerksomhet til hvilken effekt sosial ulikhet i relasjon til grønne holdninger og praksiser kan ha på klimakampen. Jeg vil argumentere for at dette perspektivet, til tross for at det i liten grad er direkte omtalt underveis i teksten, er diskutert mellom linjene. Denne studien har fokusert på hvordan klimamotiverte matpraksiser kan ha effekt reproduksjonen av sosiale grenser, som er viktig for å avdekke om det eksisterer sosial ulikhet i klimabevegelsen. I en videreføring av denne studien ville jeg diskutert betydning av dette. Er det slik at sosiale hierarkier og lagdeling potensielt ødelegger for klimakampen? Dette er et spørsmål jeg gjerne skulle viet mer oppmerksomhet.

6. Litteraturliste

- Andersson, A. (2020, 31. januar). Ny rapport: - Vi må endre matvanene våre. *Bergens Tidende* Hentet fra <https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/lAkmpy/ny-rapport-vi-maa-endre-matvanene-vaare>
- Bourdieu, P. (2005). *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag/De norske bokklubben
- Bogstad, M. H. (2020, 23.januar). Det er ingen tvil om at kjøttet er verst. *Aftenposten*. Hentet fra https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/kJGdOa/det-er-ingen-tvil-om-at-kjoettet-er-verst-marie-henriksen-bogstad?spid_rel=2
- Bugge, A. (2006). *Å spise middag: En matsosiologisk analyse*. (Doktoravhandling) Trondheim: Tapir akademiske forlag
- Bugge, A. B. (2010). Den sosiale appetitten: Mat, klasse og identitet. I K. Dahlgren og J. Ljunggren (Red.), *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge* (129-143). Oslo: Universitetsforlaget
- Estep, M. (2018, 27. mars). 6 av 10 villige til å endre forbruket for miljøet si skuld. *Nationen*. Hentet fra <https://www.nationen.no/nyhet/6-av-10-villige-til-a-endre-forbruket-for-miljoet-si-skuld/>
- Flemmen, M., Hjellbrekke, J., Jarness, V. (2017). Class, Culture and Culinary Tastes: Cultural Distinctions and Social Class Divisions in Contemporary Norway. *Sociology* 51(1), 128-149. DOI: 10.1177/0038038516673528
- Frøyhaug, M. (2019). *Grønt kosthold i et klasseperspektiv*. Semesteroppgave i SOS3521, NTNU.
- Goffman, E. (1951). Symbols of class status. *The British Journal of Sociology*, 2(4), 294-304. Hentet fra <https://www.jstor.org/stable/pdf/588083.pdf>
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatikk*. Oslo: Pax Forlag
- Gullestad, M. (1992). *The Art of Social Relations*. Scandinavian University Press
- Hautala, K. (2018, 15. September). Holdninger til vegetarmat i endring. Hentet fra <https://www.dyrsrettigheter.no/landbruk/holdninger-til-vegetarmat-i-endring/>
- Helsedirektoratet. (2019). *Utviklingen i norsk kosthold* (Rapport 2019). Oslo: Helsedirektoratet
- Henriksen, I. M., Levang, L. E., Skaar, M. og Tjora, A. (2017). *Vår sosiale virkelighet*. Bergen: fagbokforlaget
- Hjellbrekke, J. og Korsnes, O. (2012) *Sosial mobilitet*. 2. utg. Oslo: Det Norske Samlaget
- Jarness, V. og Hansen, M., L. (2018). Grønne grenser: Distinksjoner og likhetsidealer i den miljøbevisste middelklassen. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 2(3), 208-224. Hentet fra https://www.idunn.no/norsk_sosiologisk_tidsskrift/2018/03/groenne_grenser
- Kiwi. (2018, 3. mai). Flere vegan- og vegetarprodukter hos KIWI. Hentet fra <https://kiwi.no/tema/kiwi-sommer-og-grill/vegan--og-vegetarprodukter-hos-kiwi/>
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2012). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk
- Lamont, M. (1992). *Money, Morals and Manners: the culture of the French and American upper-middle class*. Chicago: The University of Chicago Press

- Lamont, M. og Molnár, V. (2002). The study of Boundaries in the Social Sciences. *Annual Review of sociology*, 28(1), 167-195. Hentet fra https://scholar.harvard.edu/files/lamont/files/m.lamont-v.molnar-the_study_of_boundaries.pdf
- Lysgård, M. F. (2019, 10.desember). Undersøkelse: 1 av 4 nordmenn ville gledet seg til vegansk mat på julebord. *ABC nyheter*. Hentet fra <https://www.abcnyheter.no/helse-og-livsstil/mat-og-drikke/2019/12/10/195631327/undersokelse-1-av-4-nordmenn-ville-gledet-seg-til-vegansk-mat-pa-julebordet?>
- Meny. (2018, 16.februar). Meny satser på vegetar. Hentet fra <https://meny.no/Tema/Vegetar/meny-satser-pa-vegetar/>
- Miljødirektoratet, Statens vegvesen, Kystverket, Landbruksdirektoratet, Norges vassdrags- og energidirektorat og Enova. (2020) *Klimakur 2030: Tiltak og virkemidler mot 2030*. Hentet fra <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m1625/m1625.pdf>
- Nipen, K. (2019, 20.juni). Kjøtt har begynt å stinke. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/a-magasinet/i/6nJwzW/kjoett-har-begynt-aa-stinke>
- NOU 2014:7. (2014). Elevenes læring i fremtidens skole. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/e22a715fa374474581a8c58288edc161/nou/pdfs/nou201420140007000dddpdfs.pdf>
- OECD. (2017). *OECD Income Distribution Database (IDD): Gini, poverty, income, Methods and Concepts*. Hentet fra <https://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm>
- Postholm, M. B. og Jacobsen, D. I. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanning*. (1.utg). Oslo: Cappelen Damm
- Reksnes, D. H. (2019, 10. juni). Holdninger til kjøtt i endring. Hentet fra <https://www.animalia.no/no/gomorning/marked-og-forbruk/holdninger-til-kjoett-i-endring/>
- Roulston, K. (2010). Considering quality in qualitative interviewing. *Qualitative Research* 10(2) 199–228. <https://doi.org/10.1177/1468794109356739>
- Skarpenes, O. (2007). Den «legitime kulturens» moralske forankring. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 48(4), 531-558. Oslo: Universitetsforlaget
- Thanem, T. (2019, 30. januar). Vegetartrenden fortsetter å øke. Hentet fra <https://www.godt.no/artikkel/24551482/vegetartrenden-fortsetter-aa-oeke-naa-hiver-flere-produsenter-seg-paa>
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk
- Totland, T. H., Melnæs, B. K., Lundberg-Hallén, N., Helland-Kigen, K. M., Lund-Blix, N. A., Myhre, J. B., Johansen, A. M. W., Løken, E. B. og Andersen, L. F.(2012). *Norkost 3: En landsomfattende kostholdsundersøkelse blant menn og kvinner i Norge i alderen 18-70 år, 2010-11*. Oslo: Helsedirektoratet
- Tvedt, K. A. (2018, 4. desember). Barcode. Hentet fra <https://snl.no/Barcode>
- Utdanningsdirektoratet. (2020, 3. juni). Hva er fagfornyelsen? Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner-i-skolen/>

Vike, H., Lidén, H. og Lien, M. (2001) Likhetens virkelighet. I M. E. Lien, H. Lidén og H. Vike (Red.), *Likhetens paradokser: Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. (11-26). Oslo: Universitetsforlaget

Vedlegg 1: Intervjuguide

Takk for at du stiller til intervju!

Før vi starter intervjuet vil jeg informere deg om dine rettigheter, og prosjektets formål. Jeg vil også be deg om å signere samtykkeskjemaet. Vis til infoskriv og samtykkeskjema. Takk for at du tar deg tid til å intervjues om dine tanker om kjøttkonsum. Intervjuet vil vare ca. 60 min. Du kan avbryte intervjuet når som helst, dersom du ønsker dette. Dersom du samtykker til det vil det bli tatt lydopptak. Dette opptaket starter når samtykkeskjemaet er signert. Det er ønskelig at eventuelle tredjepersoner holdes anonyme gjennom hele intervjuet.

Bakgrunnsinformasjon:

1. Kan du fortelle litt om deg selv?
  - a. Interesser, fritidsaktiviteter, jobb, utdanning
2. Hva har du ikke lyst til å bli assosiert med? Noen karakteristikk du helst ikke vil kobles til?

Kartlegger: Klimaengasjement og grønne praksiser

3. Vil du anse deg selv som klimaengasjert?
  - a. Når ble du?
  - b. Hva bryr du deg mest om?
  - c. Hvorfor?
  - d. Hvordan kommer det til uttrykk? - Grønne praksiser
4. Over til matvaner:
  - a. Hvordan vil du beskrive ditt kjøttkonsum?
  - b. Navn eller definisjon?
  - c. Hva tenker du om kjøttkonsum generelt? På samfunnsnivå?
5. Hvorfor begynte å du å spise mindre kjøtt? Kan du huske tilbake på når du startet og hvorfor?
  - a. Andre motivasjoner (utenom klima?)

Nå skal vi ha en kort «assosiasjons-lek».

Assosiasjoner:

6. Med ett ord, hva er din første assosiasjoner til vegetar/Vegetarianer?
  - a. Hva forbinder du med ordet du svarte på?
7. Med ett ord, hva er din første assosiasjon til ordet: Kjøtt?
  - a. Hva forbinder du med ordet du svarte på?
8. Hvilke følelser vekkes i deg når du hører ordet vegetar?
  - a. Hvorfor det?
9. Hvilke følelser vekkes i deg når du hører ordet kjøtt?
  - a. Hvorfor det?

Selvet og matvaner: Den subjektive forståelsen

10. Er du åpen om at du bevisst spiser mindre kjøtt?
  - a. Møter du noen reaksjoner? Hvilke?
11. Hva er inntrykket ditt av holdninger til kjøtt i den omgangskrets?
  - a. Hvordan opplever du at dette preger deg?
12. Opplever du samhold med de som også er bevisste på kjøttforbruket sitt?
Gruppefølelse?
13. Hvilke assosiasjoner gjør du deg når du ser for deg en vegetarianer?
  - a. Kan du beskrive noen karakteristikk? Typ: kjønn, utdanning, interesser, jobb, klesstil osv
  - b. Gjelder denne beskrivelsen for deg? Gjelder dette for deg?
  - c. Hvilke holdninger har vedkommende?

Forståelsen og vurderingen av «de andre»

14. Omgås de mennesker med ulikt syn og holdninger i kjøttdebatten? Hvordan oppleves dette?
  - a. Hvorfor det?
  - b. Hvordan reagerer du?
15. Hva tror du er grunnen til at fortsatt mange ikke endrer kostholdet sitt?
  - a. Har du noen tanker om hvem dette er?
    - i. Noen karakteristikk?
16. Hvilke tanker gjør du deg om de som ikke er interessert i å redusere kjøttforbruket sitt?
  - a. Hva tror du er den største forskjellen på en som har en grønn holdning og de som ikke har det?
17. Hvilke assosiasjoner gjør du deg når du ser for deg en som spiser mye kjøtt?

Metaperspektiv: forståelsen av motsetningen og dens konsekvenser

18. Prøver du noen gang å engasjere andre til å spise mindre kjøtt?
  - a. Hvordan?
  - b. Hvilke reaksjoner får du?
  - c. Hva tror du er beste måten å gå frem på?
19. Opplever du at det er et gap/avstand mellom de som velger å spise mindre kjøtt og de som ikke tenker på dette?
20. Hva tror du er grunnen til at noen dømmer eller er negative mot vegetarianere?
21. Hva tror du er grunnen til at noen dømmer de som ikke velger å redusere kjøttforbruket sitt?
22. Har du noen formeninger om hva som gir status? I så fall i hvilke miljøer?
  - a. Eller: Tenker du at et plantebasert kosthold har samme status nå som før?

Avslutning:

23. Er det noe mer du ønsker å legge til?
24. Er det noe som er uklart?

Vedlegg 2: Godkjenning fra NSD

27.5.2020

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Kjøttkonsum i et klasseperspektiv

Referansenummer

723012

Registrert

10.01.2020 av Marte Frøyhaug - martfro@stud.ntnu.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet NTNU / Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap (SU)
/ Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Brita Bungum , brita.bungum@ntnu.no, tlf: 40875826

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Marte Frøyhaug, marte.froyhaug@gmail.com, tlf: 41403528

Prosjektperiode

06.01.2020 - 31.07.2020

Status

14.01.2020 - Vurdert

Vurdering (1)

14.01.2020 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 14.01.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:
https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.07.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Onedrive er databehandler i prosjektet. NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Henrik Netland Svensen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Kjøttkonsum og sosiale grenser»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan kjøttkonsum blir påvirket av sosioøkonomisk bakgrunn, og hvordan matvaner kan skape sosiale grenser. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Masterprosjektet skal bidra til kunnskap om sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kjøttkonsum, og har i hensikt å kartlegge i hvilken grad ulikhet i kjøttkonsum skaper, gjenspeiler og opprettholder sosiale og symbolske grenser i den norske befolkningen.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Prosjektet gjennomføres som en masteroppgave i sosiologi ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Prosjektet gjennomføres av masterstudent Marte Frøyhaug med førsteamanuensis Brita Bungum som veileder.

Hva innebærer det for deg å delta?

Deltakelse i prosjektet vil innebære et intervju med deg som vare ca. 60 minutter og vil hovedsakelig omhandle dine opplevelser, refleksjoner, vurderinger og holdninger til ditt eget og andres konsum av kjøtt. For å sikre en korrekt gjengivelse av dine svar vil jeg benytte lydopptaker under intervjuet. Dette intervjuet vil bli transkribert og slettet ved prosjektets slutt.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert.

Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun jeg som har tilgang på dine personlige opplysninger. Jeg vil ved transkribering av intervjuet sikre at du blir anonymisert. Andre som bidrar i behandlingsprosessen vil kun ha tilgang til anonymiserte opplysninger.
- I dette masterprosjektet vil jeg anonymisere alder, kjønn og navn, men publisere informasjon om utdanning og stilling i arbeidslivet. Jeg vil derimot ikke nevne navn på arbeidsplass eller studiested.
- Din kontaktinformasjon vil kun være i bruk når vi avtaler gjennomføring av intervju, senere vil ditt navn og din kontaktinformasjon erstattes med koder.
- Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket og forskningsetiske standard.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet avsluttes etter planen i juni 2020. Ved prosjektets slutt vil lydopptak og kontaktinformasjon til informanten bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Ønsker du å delta eller vite mer om prosjektet?

Hvis du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med:

- Marte Frøyhaug 41403528 martfro@stud.ntnu.no
- Brita Bungum brita.bungum@ntnu.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Student

(Forsker/veileder)

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet: *Kjøttkonsum og sosiale grenser*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- ☐ å delta på intervju
- ☐ at intervjuet blir tatt opp på lydopptak
- ☐ at sitater fra intervjuet brukes i masteroppgaven
- ☐ at opplysninger om yrke og utdannelse brukes i masteroppgaven

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca.juni 2020.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

